

VERONIKA KOS^{*}

Žensko nasilje in medosebne sovražnosti v zapisnikih trškega sveta Lenart (1640–1740)

IZVLEČEK

Članek obravnava »vsakdanje« medosebne spore, ki so izbruhnili v nasilje, protokolirane v zapisnikih trškega sveta Lenart v Slovenskih goricah v obdobju 1640–1740, pri čemer se osredotoča na vlogo žensk v sovražnostih v manjšem urbanem naselju. Njihova analiza se je izkazala kot ključna ne le za preučevanje »ženskih« sovražnosti, temveč tudi za ustrezno razumevanje takratnih družbenih odnosov in spolnih vlog. Vloga žensk v sporih in njihovem reševanju je bila sicer praviloma drugačna od moške; v ohranjenih virih je neredko v ozadju, toda zato še zdaleč ni zanemarljiva – članek med drugim izpodbija predstavo o (upo)rabi nasilja kot izključno moški domeni.

KLJUČNE BESEDE

zgodovina žensk, družbena zgodovina, spolne vloge, sovražnost, nasilje, čast, trški svet, Lenart v Slovenskih goricah, 17. stoletje, 18. stoletje

ABSTRACT

FEMALE VIOLENCE AND INTERPERSONAL ENMITIES IN THE LENART MARKET TOWN COUNCIL REGISTERS (1640–1740)

This article examines 'everyday' interpersonal disputes that escalated into violence, documented in the market town council registers of Lenart v Slovenskih Goricah between 1640 and 1740, with particular emphasis on the role that women played in enmities in a small urban settlement. The analysis has proven vital not only for understanding 'female' enmities, but also for gaining a more nuanced insight into the societal dynamics and gender roles of the period. The role of women in disputes and their settlements was typically distinct from that of men; while often relegated to the background in the sources, it was far from insignificant. The article thus also challenges the perception that the use of violence was an exclusively male domain.

KEYWORDS

women's history, social history, gender roles, enmity, violence, honour, market town council, Lenart v Slovenskih Goricah, seventeenth century, eighteenth century

^{*} asist., mlada raziskovalka, Inštitut IRRIS za raziskave, razvoj in strategije družbe, kulture in okolja, Marezige, veronika.kos@irris.eu, ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0846-4873>

UVOD

Zaradi ponavljajočega se prerekanja (*strittigh-khait*) je v začetku marca 1648 Marija, žena Hansa Reithlesneka, na trškem sodišču Lenart v Slovenskih goricah vložila tožbo proti neimenovani ženi Gregorja Novaka.¹ Že leto prej se je Marija nad njenim neprimernim vedenjem pritožila oblastem, ki so takrat skušale doseči poravnavo in pomiritev med sprtima stranema. Ker pa naj bi jo obtožena še naprej žalila in ji brez utemeljenega razloga povzročala nemir, je Marija zahtevala izvršitev kazni. Zaradi neposlušnosti in vztrajnega spornega vedenja je bila Novakova žena obsojena na dvodnevno ječo. Sprti strani sta morali druga drugi izreči javno opravičilo, ob morebitnem ponovnem izbruhu sovražnosti pa je kršiteljici grozila denarna kazen v višini dveh zlatih dukatov.²

Primer ponazarja pomen pojma sovražnosti (lat. *inimicitia*, nem. *Feindschaft*), ki v tem kontekstu ne označuje le čustva jeze (lat. *ira*, nem. *Zorn*) ali sovraštva (lat. *odio*, nem. *Haß*), temveč celosten odnos vzajemnega nasprotovanja med posamezniki, rodbinskimi ali drugimi skupinami, kot sinonim za spor.³ Kot nasprotje dobrega sosodstva, posvetnega in krščanskega ideala, ki je člane predmodernih lokalnih skupnosti, tudi v Lenartu, nagovarjal k »lepemu [...], mirnemu in [dobro]sosedske« sobivanju,⁴ v primeru spora pa težil k njegovi mirni rešitvi, s poudarkom na pomiritvi in poravnavi med »jeznimi«, tj. sprtimi oziroma sovražnimi stranmi.⁵

Raziskave, ki se osredotočajo na slovenski prostor v srednjem in zgodnjem novem veku, so že pokazale, da so ženske, kljub morebitnim ekonomskim in pravnim omejitvam ter patriarhalni hierarhiji spolov, aktivno in samostojno nastopale tako v civilnih kot kazenskih pravnih postop-

kih.⁶ Posebna pozornost je bila doslej posvečena zakonskemu oziroma družinskemu nasilju⁷ ter tipičnim ženskim deliktom, na primer detomoru.⁸ Z izjemo nekaj študij, ki se osredotočajo predvsem, čeprav ne izključno, na verbalne spore, pa je bilo v slovenskem zgodovinopisju bistveno manj pozornosti namenjene ženskim nasilnim medosebnim sovražnostim, ki izhajajo iz zasebnih konfliktov zunaj zakonske sfere.⁹

Pričujoči članek, ki analizira zapisnike trškega sveta Lenart v Slovenskih goricah iz obdobja 1640–1740,¹⁰ dopolnjuje dosedanje študije osrednjeslovenskega in primorskega prostora o vsakdanjih medosebnih sporih in sovražnostih nepriviligiranih slojev. Protokoli trga Lenart kljub posameznim raziskavam¹¹ v zgodovinopisju še niso bili predmet poglobljene obravnave. Popolnoma pa je izostala analiza vsakdanjih medosebnih sporov v takratni lenarški skupnosti,¹² ki je ključna za razumevanje tedanjih družbenih odnosov in spolnih vlog. Namen te razprave je dopolniti raziskave o vlogi žensk in njihovega nasilja v medosebnih sovražnostih v manjših urbanih naseljih na predmodernem Slovenskem ter v primerljivem širšem prostoru,¹³ s čimer članek

1 Ženske so v zapisnikih lenarškega trškega sveta poimensko omenjene redko. Obravnane so predvsem kot »hči X« (tochter), »žena Y« (ehefrau, ehewierthin, weib, hausfrau, hauswierthin) ali »vdova Z« (wittib).

2 SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 16v, 2. marec 1648.

3 Carroll, *Enmity*, str. 1; Oman, *Sosedje in sovražniki*, str. 975. O konceptu sovraštva in njegovih ključnih sopomenkah, pomembnih za razumevanje medosebnih sporov in družbenih odnosov v zgodnjem novem veku Notranji Avstriji med neplemiškim prebivalstvom, gl. Oman, *Law and Emotion*, str. 1–20.

4 »[D]en 10 jenner ist ein ganz erb. mag. rath. vnd ein ganz ehr-samb gemain der burgerschafft auch dem rathhaus gewest vnd hat man wie vor alters hero der burgerschafft vorgetragen das sie schen ainig, fridlich vnd nachbarlich mitinander leben sollen« (SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 123v, 10. januar 1707).

5 »[...] wie vor alters her, der ganzen burgerschafft vorgetragen, von ainer oder den anderen ein zorn hette, sich zu vergleichen [...]« (SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 119v, 5. marec 1705).

6 Mihelič, *Srednjeveška Tržačanka*, str. 95–98; Mihelič, *Odnos oblastnih ustanov*, str. 343–347; Mihelič, *Ženska čast*, str. 29–40; Mihelič, *Udeležba žena*, str. 45–55; Mihelič, *Srednjeveška Pirančanka*, str. 61–88; Škrubej, *Položaj žensk*, str. 89–116; Zadel, »Ano črešnjo jo je ubil!«, str. 155–179; Hammer-Luza, *Die Stellung der Frau*, str. 184–187; Kambič, *Kazenskoppravni položaj*, str. 36–55.

7 Kos, *Zgodovina morale I*, str. 221–237; Kos, *Zgodovina morale 2*, str. 173–215.

8 Čeč, »Svoje prsi«, str. 293–300; Čeč, *Nasilne detomorilke*, str. 415–440.

9 Čeč, *Funkcije govorice*, str. 703–728; Kos, *Zgodovina morale 2*, str. 215–221; Darovec, *Faciamus vindictam*, str. 661–664, 668 in 684–686; Darovec, *Keine Blutrache*, str. 736; Darovec, *Vendetta in Koper*, str. 35, 52–53, 122 in 129–130; Darovec, *Blood Feud*, str. 62, 64 in 80–81; Ergaver, *Pomiritev*, str. 109–110, 118 in 120; Ergaver, »First My Brother«, str. 186 in 191–192; Oman, *Enmities and Peacemaking*, str. 693–694; Oman, *Maščevanje na Slovenskem*, str. 161, 183 in 192–193; Oman, *Sosedje in sovražniki*, str. 993–1005 in 1007; Oman, *Enmity After the Feud*, str. 547, 561–562, 565–566 in 573.

10 V fondu Trg Lenart v Slovenskih goricah, ki ga hrani Pokrajinski arhiv Maribor, so ohranjene tri knjige zapisnikov trškega sveta od leta 1640 do leta 1850. Ta študija analizira (v celoti) peto in (delno) šesto knjigo. Za določena leta ni zavedenih sporov, nekatere zadeve pa niso ohranjene v celoti.

11 Hernja Masten, Trg Sv. Lenart, str. 31–37; Horvat, *Fond Trg Lenart*, str. 137–159.

12 Ožbolt Ilaunig (1876–1945), sodnik in pisatelj, ki je deloval v Lenartu (1908–1945), se je tematike bežno dotaknil v svojem delu *Kronika Sodnije Sv. Lenart* (1923).

13 Sporom v manjših mestih so se posvetile posamezne avstrijske študije, ki pa niso osredinjene na žensko participacijo, hkrati pa ne obravnavajo notranjeavstrijskega prostora. Prim. Czwik et al., *Ehre*, str. 62–90; Heidegger,

Grad Hrastovec v poznem 17. stoletju (Vischer, *Topographia Ducatus Stiriae*, sl. 154).

dopolnjuje tudi evropske študije. Prispevek s tem izpodbija globoko zakoreninjeno predpostavko, da je (bilo) nasilno vodenje medosebnih sporov moška domena.

ZGODOVINSKI ORIS

Leta 1447 je Andrej Holeneški dosegel, da je hrastovsko gospostvo dobilo pravico do visokega sodstva, Lenart pa potrditev trških pravic.¹⁴ S to pridobitvijo sta se v trgu začela razvijati sodstvo in uprava. Pod jurisdikcijo lenarške trške sodnije so spadali še Spodnja in Zgornja Radehova ter Spodnji in Zgornji Žerjavci. Trški sodnik, ki je prvič posredno omenjen že leta 1332, izrecno pa leta 1528, je bil praviloma ugleden tržan, vešč pisanja in dober poznavalec trških pravic. Za obdobje enega leta so ga volili tržani, potrjeval pa ga je hrastovski zemljiški gospod, ki mu je bil trg podrejen. Kot ugotavlja Mojca Horvat, so volitve prvotno potekale na dan sv. Lucije, tj. 13. decembra, od leta 1655 dalje pa 21. decembra, ko goduje sv. Tomaž.

Ožbolt Ilaunig je institucijo označil kot izrazito patriarhalno, saj naj bi »v tedanjih časih odločali o postavnih zastopih samo moški«.¹⁵ Vendar

Mojca Horvat dokazuje, da so se lahko volitev udeležile tudi ženske. Seznam tržanov z volilno pravico iz leta 1783 poleg 51 moških namreč navaja tudi tri ženske.¹⁶ Prav zaradi tega je Lenart vreden študije.

Obravnavano obdobje sovpada z zadnjo fazo tridesetletne vojne ter s časom po drugem vseslovenskem kmečkem uporuh kot eno njenih posledic, vrhuncem (proti)čarovniških procesov in z obdobjem več hujših epidemij kuge, tudi v širši lenarški okolici (1641–1650, 1651–1675, 1678–1683 in 1710–1712).¹⁷ Gre za dogajanje, ki je ob težkih ekonomskih razmerah še dodatno zaostrovalo družbene napetosti in posledično vsakdanje medosebne odnose.

NASILJE IN MEDOSEBNE SOVRAŽNOSTI V ZAPISNIKIH TRŠKEGA SVETA

Zaradi prevladujočega kvantitativnega pristopa in osredotočenosti na težje nasilne delikte (uboj ali umor), ki veljajo za posebej primerne za diahrono in sinhrono obravnavo problematike, zgodovinopisje vlogo žensk(e) v medosebnih

Soziale Kommunikationsräume, str. 175–199; Hohkamp, Grausamkeit blutet, str. 59–79; Krug-Richter, Von nackten Hummeln, str. 269–307; Scheutz, Zwischen Schlägen, str. 169–186.

¹⁴ Koropec, Srednjeveški Hrastovec, str. 49.

¹⁵ Ilaunig, *Kronika Sodnije*, str. 54; Horvat, Fond Trg Lenart, str. 141–142.

¹⁶ Posameznice so navedene le poimensko. Ni natančneje zabeleženo, ali gre za vdove ali plačnice davkov. Horvat sklepa, da so ženske, kadar so nastopale kot nosilke gospodinjstva (na primer po moževi smrti), lahko volile (SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 6, 28. julij 1783; gl. Horvat, Fond Trg Lenart, str. 141–142).

¹⁷ Koropec, *Mi smo tu*; Košir, Čarovniški procesi, str. 93–107; Travner, *Kuga*, str. 64–65, 114 in 130.

sovražnostih praviloma vidi kot omejeno na verbalno nasilje in sovražne geste.¹⁸ Spol pri tem ni bil vključen kot kategorija zgodovinske analize.¹⁹ Toda majhen delež žensk, odgovornih za težja kazniva dejanja (lat. *causae maiores*), ne sme voditi k zaključkom o nenasilnosti žensk.²⁰ Preučevanje ženskih medosebnih sporov namreč zahteva tako drugačne metodološke pristope kot drugačen nabor virov.

Ženske so svoje spore praviloma reševale na nižjih sodiščih in z neformalnimi praksami. Kot ključnega pomena se je izkazala analiza (pre)pozgo zanemarnjenih lažjih kaznivih dejanj (lat. *causae minores*), ki omogoča ne le ustreznejši vpogled v vlogo žensk v vsakdanjih medosebnih sovražnostih, temveč tudi celovitejše razumevanje dinamike sporov in družbenih vzorcev v predmodernih skupnostih.²¹

Reševanje konfliktov je pogosto potekalo v prepletu formalnih in neformalnih mehanizmov,²² večina manjših sporov pa je bila poravnana izvensodno.²³ Tožba je v skladu z načelom o »ohranjanju sloge« veljala za neučinkovit pristop k pomiritvi sovražnosti. Hkrati je bilo treba za vložitev tožbe plačati nekaj denarja,²⁴ zato zlasti za revnejše pravdarje tožbe nikoli niso bile trivialne, čeprav se lahko sporna zadeva z današnjega vidika zdi takšna. Tožba je pogosto pomenila obliko prisile za izvensodno poravnavo in pomiritev oziroma zadnjo možnost za razrešitev spora. V podeželskih skupnostih so bile neformalne oblike reševanja konfliktov iz različnih razlogov²⁵ še pogostejše kot v mestih, kjer pa je bila njihova vloga vse prej kot zanemarljiva.²⁶ V primerih zmerjanja, groženj, (raz)žalitve časti ali lažjih fizičnih napadov kot odrazov stanja sovražnosti, v katere so bile najpogostejše vpletene ženske, do tožbe velikokrat sploh ni prišlo.²⁷ Kot opozarja Dragica Čeč, je upoštevanje pogostosti nefor-

malnih mehanizmov vodenja in reševanja sporov metodološko nujno,²⁸ saj lahko nizek delež primerov v ohranjenih virih daje zavajajočo sliko o dejanski vpletenosti žensk.

Zapisniki trškega sveta Lenart večinoma beležijo kupne in zakonske pogodbe, cenitve, zapuščine ter druge zadeve, ki bi jih danes uvrstili v področje civilnega prava. Hkrati je bil trški sodnik pristojen za zaslišanje obtožencev v primerih lažjih kaznivih dejanj, kot so žalitve, pretepi in manjše tatvine.²⁹ Med letoma 1640 in 1740 so zapisniki protokolirali 33 različnih primerov nasilnih medosebnih sovražnosti.³⁰ V 17 primerih (51,5 %) so bile v te spore na različne načine vpletene ženske. Njihova vloga ni bila omejena le na (pasivne) žrtve – sedem primerov –, temveč so delovale tudi kot aktivne in samostojne akterke, celo kot pobudnice nasilja. Takšno vlogo so imele v desetih primerih, pri čemer zapisniki v šestih primerih jasno navajajo, da je spor sprožila prav ženska.

V članku analizirane sovražnosti zajemajo zlasti verbalno nasilje – govorice, obrekovanja, zmerjanja in (raz)žalitve časti –, ki je neredko preraslo v lažje fizično nasilje. Vsakdanje medosebne sovražnosti je namreč treba obravnavati kot stopnjujoč se, skoraj ritualiziran proces.³¹ V zapisnikih je za obravnavano stoletno obdobje ohranjenih 25 primerov verbalnih in 17 primerov fizičnih spopadov. V desetih primerih se je verbalni spor sprevrgel v fizičnega.

Ženske so bile vpletene v 13 verbalnih in devet fizičnih sporov. Posebej izstopa šest primerov, v katerih so zapisniki jasno zabeležili, da je bila pobudnica spora ženska. V dveh od njih je prav ženska sprožila eskalacijo iz verbalnega v fizično nasilje. Enkrat je šlo za spor med ženskama, drugič pa za spor med moškim in žensko. Kadar je bil pobudnik spora moški, je verbalno nasilje preraslo v fizično v osmih protokoliranih primerih. V večini teh primerov (šest) je šlo za spore med moškimi, le v dveh primerih pa za spor med moškim in žensko.

Glede na (ne)ohranjenost tovrstnih protokolov za slovensko Štajersko³² je tudi razmeroma majhen vzorec pomemben nabor primerov za ra-

18 Lesnick, *Insults*, str. 76; Strocchia, *Gender*, str. 53–54.

19 Wallach Scott, *Gender*, str. 1053–1075; Wallach Scott, *Unanswered Questions*, str. 1422–1429.

20 Dean in Lowe, *Writing the History*, str. 2–3; Kilday, *Women*, str. 33 in 57.

21 Hurl-Eamon, *Gender*, str. II, 67, 70 in 126; King, *Crime*, str. 202–210; Gray, *Crime*, str. 9, 78 in 170–171; Jones, *Gender*, str. 8.

22 Dinges, *The Use of Justice*, str. 167–175; Roodenburg, *Social Control*, str. 154.

23 Schmidt-Voges in Simon, *Managing Conflicts*, str. 451–453.

24 Prim. Oman, *Sosedje in sovražniki*, str. 1001.

25 Na primer manjša mobilnost prebivalstva, šibkejša prisotnost in vpliv formalnega sodstva ter ekonomski vzrok, saj so neformalne prakse pomenile cenejšo in hitrejšo alternativo tožbi (Shoemaker, *Prosecution and Punishment*, str. 90–94).

26 Faggion, *Violence*, str. 225; Dinges, *Justiznutzungen*, str. 513–515.

27 Capp, *When Gossips Meet*, str. 185–186, 205 in 218.

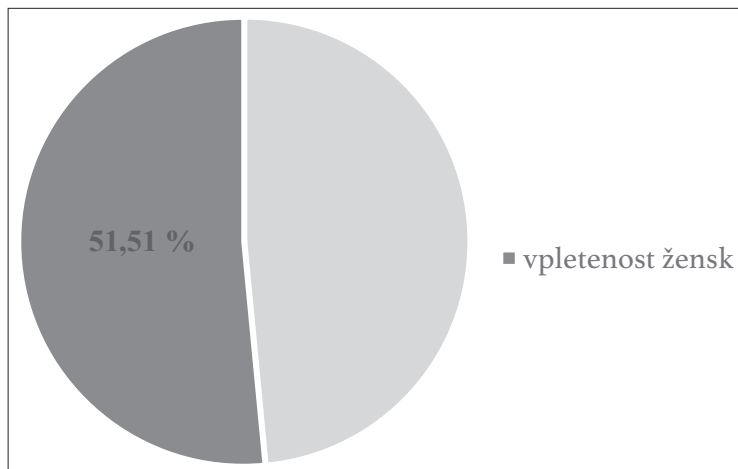
28 Čeč, *Funkcije govoric*, str. 706.

29 Ilaunig, *Kronika Sodnije*, str. 48 in 51; Hernja Masten, *Trg Sv. Lenart*, str. 32–34; Horvat, *Fond Trg Lenart*, str. 140–148.

30 Civilno- in kazenskoopravni spori se niso (nujno) pojavili kot strogo ločene kategorije, temveč so se v praksi pogosto prepletali, saj so lahko tudi na videz nepomembni spori prerasli v resne sovražnosti ter s tem ogrozili dobrososedske odnose in slogo v skupnosti (Oman, *Sosedje in sovražniki*, str. 975).

31 Prim. Beuke, »In guter zier«, str. 119–156.

32 Izjema so še protokoli trških sodišč Vuzenica in Ljutomer.

Vpletenost žensk (%) v spore v zapisnikih lenarškega trškega sveta v letih 1640–1740.

zumevanje medosebnih sovražnosti, ki so prešle v nasilje in v katerih so aktivno sodelovale ženske.

VERBALNO NASILJE

V zapisnikih lenarškega trškega sveta je verbalno nasilje zabeleženo na različne načine: *grobe iniurj*, *groben worth*, *iniury*, *iniury wortt*, *inruieren vnd schimpflichen redten*, *schmach*, *schmach reden*, *schmach worth*, *spottlichen iniurij reden*, *ubelen reden*, *yblen worth*. Gre za obilje sinonimov, ki je bilo v tedanjem pravnem jeziku prej pravilo kot izjema. Tožbe so bile precej pogoste. Pojem časti v predmodernih skupnostih namreč ni bil samo ideal, temveč osrednji simbolni kapital posameznikov in družin,³³ neločljivo povezan z njihovim družbenim in ekonomskim položajem ter s tem z njihovim preživetjem, torej predpogoj za dobro življenje v skupnosti. Zato žalitve niso bile le »prazne besede«, ki bi jih bilo mogoče prezreti, temveč neposreden napad na nasprotnikovo osebo, ki je zahteval povračilo.³⁴ V zgodnjem novem veku so bili *grehi jezika* (na primer opravljanje, obrekovanje, grajanje in žaljenje)³⁵ v določenih okoliščinah obravnavani kot (lažje) fizično nasilje³⁶ in temu ustrezno sankcionirani.³⁷

Raziskave družbenih zgodovinarjev so pokazale, da so vsi družbeni sloji razumeli in uporabljali t. i. igro žalitev, ki je sledila strogim pravilom, določenim glede na družbeni status, spol in siceršnji širši družbenopolitični kontekst. Ritualiziran jezik sramotenja je bil neformalno, toda pomembno orodje, s katerim so si tako ženske kot moški zagotovili maščevanje in zadostitev pravici – bodisi neposredno, na primer s škodovanjem posameznikovemu ugledu, bodisi posredno, na primer s podpihovanjem nasilnega vedenja.³⁸ Besede so imele v tej kulturi zelo pomembno vlogo. Govorice, klevetanje in/ali žalitve so lahko predstavljale glavni izraz konflikta, ki je sprti stranki privedel pred pregovorno roko pravice. Toda žalitve so lahko vodile v grožnje, javne grožnje, napol napad, ki je deloval kot obljuba oziroma zadnje svarilo, naposled pa v udarce in hujše fizično nasilje.³⁹

V duhu časa je na splošno veljalo, da se ženske borijo oziroma lahko borijo zgolj s pomočjo svojih jezikov. Verbalno nasilje je bilo vsekakor pomembno orodje, s katerim so si lahko ženske, podobno kot druge marginalizirane skupine, zagotovile zadostitev pravici.⁴⁰ Toda skladno z dognanji sodobnih študij⁴¹ analiza zapisnikov lenarškega trškega sveta kaže, da je pojmovanje verbalnega nasilja kot izključno ženskega orodja v vodenju nasilnih medosebnih sovražnosti neustrezno.

Lenarški trški svet je v obdobju 1640–1740 protokoliral sedem izključno verbalnih sporov, ki so potekali zgolj med moškimi. Gregor Novak je novembra 1648 tožil Mihaela Weiša. Ko se je Novak

³³ Frank, *Dörfliche Gesellschaft*, str. 243.

³⁴ Čeč, *Funkcije govoric*, str. 705; prim. Walker, *Crime*, str. 99; Gourlay, *A Pugnacious Pagan Princess*, str. 135–136.

³⁵ S sklicevanjem na *Sveto pismo* so verbalno nasilje, *grehe jezika*, pogosto primerjali z orožjem (prim. Jak 3, 6–9; Prg 12, 18; Sir 28,17–26; gl. Creasman, *Fighting Words*, str. 276).

³⁶ Čast je bila razumljena skoraj kot podaljšek človeškega telesa, zato so (raz)žalitev časti dojemali kot obliko posrednega fizičnega napada. To se kaže tudi v besedah, ki so jih uporabljali za opis napadov na čast, »an ihren ehren angetast« (gl. SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 16v, 2. marec 1648), vendar ne kot »dotik«, temveč kot »napad« (Grimm in Grimm, *Deutsches Wörterbuch*, <https://www.dwds.de/wb/dwb2/antasten>, št. 2, pridobljeno: 14. 10. 2025; Schwerhoff, *Social Control*, str. 233; Creasman, *Fighting Words*, str. 275–276).

³⁷ Kos, *Zgodovina morale* 2, str. 216.

³⁸ Rizzi, *Violent Language*, str. 146.

³⁹ Burghartz, *Leib*, str. 126; Creasman, *Fighting Words*, str. 277 in 282–285.

⁴⁰ Dawson, *Introduction*, str. 24–26.

⁴¹ Prim. Muurling, *Everyday Crime*, str. 123–125; Čeč, *Funkcije govoric*, str. 704–728; Kos, *Zgodovina morale* 2, str. 215–221; Oman, *Sosedje in sovražniki*, str. 974–1007.

Panjska končnica z motivom hudiča, ki »brusi babi jezik«, iz leta 1905 (hrani: Slovenski etnografski muzej).

oktobra istega leta vračal iz Radgone, je slišal, kako ga je Mihael glasno zmerjal s »kurbinim sinom, tatom in kurbirjem« (du huernsohn, du schelben, du dieb, vnd du huerntreiber).⁴² Uporaba osebnega zamimka v 2. osebi ednine pri nagovarjanju nasprotnika (du), kot v pravkar omenjenem primeru ali kot v številnih drugih (du hur, »ti kurba«; du zauberin, »ti čarovnica« itd.),⁴³ je podobno kot tlesk s prsti proti nekomu višjega položaja pomenila povišanje lastnega družbenega statusa oziroma degradacijo družbenega položaja nasprotnika.⁴⁴

Zaradi verbalnega nasilja in/ali (raz)žalitve časti so se pred trškim sodnikom znašli tudi: Lenart Postett in Jernej Haiden (mit schmachwortten angetast),⁴⁵ čevljar Beno Pazl in usnjar Blaž Mastun (angethanen [...] grobe iniurj vnnd schmachworth)⁴⁶ ter nadzornik Martin Jurgec in pek Jernej Haiden (wegen der angethanen vnnd außgewaesene iniury wortten).⁴⁷

Okoliščine njihovih »izlivov« v zapisnikih trškega sveta niso podrobneje protokolirane. Neko liko natančneje je zabeležen le spor med Andrejem Novakom ter Gregorjem Majhnom (Meihen) in Jakobom Rapnjavcem (Rapniauez). Navedeni so se v začetku marca 1722 na poti iz Maribora us-

tavili v lokalni krčmi. Popivanje je zrahljalo meje primerne obnašanja ter tleče zamere spremenilo v prepir in grožnje. Obtoženca Gregor in Jakob naj bi tožnika Andreja zmerjala s »tepcem« (mit nahrn tractiert) in mu celo grozila, da ga bosta pobila do smrti. Zaradi grobih besed sta bila kaznovana s tridnevno ječo, oškodovancu pa sta se morala tudi javno opravičiti, s čimer je bila dosežena poravnava.⁴⁸

Pri tem je treba izpostaviti, da je prostor, kjer se je odvijal konflikt, ključnega pomena.⁴⁹ Gostilne so bile skupaj z drugimi »javnimi« prostori (na primer ulica ali mlin) pogosto prizorišče sporov, saj so udeležencem zagotovile priče pri zahtevah ali obtožbah.⁵⁰ Do verbalnih obračunov je prihajalo tudi na zasedanjih trškega sveta: na primer pri sporu med Matjažem Novakom in Jernejem Jurškom (Jurscheikh)⁵¹ ali v primeru spora med Ferdinandom Juršičem in Andrejem Novakom.

⁴⁸ SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 6, 10. marec 1720.

⁴⁹ Ženske so bile najpogosteje vpletene v spore znotraj svojih gospodinjstev ali v neposredni okolici. Neredko so spori potekali ob vodnjakih ali vodotokih, kjer so prale perilo (gl. Oman, Enmity After the Feud, str. 565), pred cerkvami ter na mestnih in trških ulicah ali trgih (prim. SI ZAL 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Zapisniki mestnega sveta, Cod. I./13 (1587–1588), fol. 148r–v, 23. september 1588). Čeprav redkeje kot pri moških, so tudi ženski spori potekali v gostilnah (prim. SI ZAL 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Zapisniki mestnega sveta, Cod. I./54 (1702), fol. 23r–v, 17. februar 1702; Foster, Keeping the Peace, str. 115 in 123).

⁵⁰ Beuke, »In guter zier«, str. 141 in 148–150; Czwik et al., Ehre, str. 69–77.

⁵¹ »[W]egen spattlichen iniurij reden welcher er [Juršek] ihme Nouackhen in gerichtshauß angetan« (SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 64r, 20. september 1688).

Juršič je 24. oktobra 1720 v imenu svoje sestre Marije Katarine, vdove pokojnega Luka Thraingerja, zaradi spornega mejnega kamna podal tožbo proti Novaku. Ta naj bi za čevelj in dve dlani predstavil mejnik in s tem oškodoval Marijo Katarino. Obtoženec se je zagovarjal, da kamna ni prestavil. Vendar je trško sodišče zaslišalo tudi Jerneja Diemerja, tretjega, na čigar zemljišču je stal sporni mejni kamen. Ta je sodišču pojasnil, da mu je Andrej rekel, da je sporni mejnik prestavil Novakov hlapec. Ker Juršič ni želel sprejeti, da se mejnik zgolj vrne na prvotno mesto, ampak je najverjetneje želel še kako odškodnino, se je spor stopnjeval. Diemer je Juršiča zmerjal z oslom,⁵² čemur je sledila izmenjava nadaljnjih grobih in žaljivih besed, ki so skoraj prerasle v fizični obračun. Sprti strani sta nazadnje le dosegli poravnavo in se druga drugi javno opravičili, Novaka pa je zaradi premika mejnika doletela tudi denarna kazen.⁵³

Čast moških je bila vezana na pogum, poštenost in zaupanje, kar se kaže v žaljivkah, ki so bile najpogostejše namenjene moškim. Ob žaljivkah, ki so protokolirane v zapisnikih lenarškega trškega sveta – »kurbin sin«, »osel«, »tepec«, »tat« itd. –, sta bili moškim pogosto namenjeni tudi žaljivki »goljuf« in »lažnivec«. Žalitev z »morilcem« je bila redkejša.⁵⁴ Slednja v obravnavanih zapisnikih ni protokolirana, medtem ko je tat (*dieb*, *diep* ali *dipp*) precej pogosta. Ker so lahko žaljivke v skupnosti delovale kot obtožba, so bile nekatere potencialno nevarne, zlasti žalitev s čarovništvom,⁵⁵ pa tudi žalitev s tatovstvom.⁵⁶ Tovrstne žalitve so bile nasploh

pogosto orožje tistih brez (družbene) moči. V enem izmed lenarških primerov je bila žaljivka s tatico (*dieppin*) namenjena tudi ženski.⁵⁷

»Tat« je bila ena najhujših in najpogostejših žaljivk, ki je lahko doletela častnega moža, saj je pomenila popolno nasprotje poštenosti in zaupanja – temeljnih vrednot, na katerih je temeljila moška čast. Ekvivalentna žalitev za žensko je bila »kurba« (*huer*).⁵⁸ Ženska čast je bila namreč tesno povezana z njenim telesom, zlasti z njeno spolno integriteto. Posledično je bila za žensko najpogostejša žalitev prav »kurba«⁵⁹ oziroma obtožba nečistovanja ali prešuštva v vseh možnih oblikah.⁶⁰ Spolno sramotenje moških je bilo redkejše oziroma posredno.⁶¹

Pogosta žaljivka »rogonosec« se je sicer nanašala na moškega, vendar je v svojem bistvu kazala na domnevno nesprejemljivo spolno vedenje njegove žene. Izrazita psovka, na katero se je bilo treba odzvati, je bila tudi »kurbin sin«, kajti spolna integriteta ženske je bila ne le temelj ugleda posameznice, temveč tudi njenega moža, družine in skupnosti. Nekateri raziskovalci to interpretirajo kot odraz ponotranjenosti patriarhalnih pogledov v predmodernih skupnostih in njihov okrepljen pritisk na žensko čistost,⁶² ki je med drugim sledil reformaciji, pa tudi v okviru katoliške prenove.⁶³

Vpleteni v verbalni spor so žaljivo besedo pogosto vrnili z žaljivko, kot je bilo v primeru spora med Sebastjanom Jurgcem (*Juergez*) in neimenovano ženo Gregorja Novaka, ki ga je lenarški trški svet obravnaval 14. aprila 1654. Sebastjan je podal tožbo zato, ker ga je Gregorjeva žena »imenovala za krivoverca« (*sy ihme ain khözerischen menschen*

52 Zmerjanje z določenimi živalskimi vrstami je bilo pogosto, saj je dehumaniziralo nasprotnika (Capp, *When Gossips Meet*, str. 190).

53 SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 6, 24. oktober 1720.

54 Burghartz, *Leib*, str. 127.

55 Obtožba čarovništva je bila zelo pogosta – vendar ne izrecno – namenjena za razžalitev žensk(e). Žaljivk ne gre obravnavati le kot dela verbalnega nasilja v kontekstu »preprostega« vsakdanjega medosebnega spora, temveč so imele kot obtožbe pomembno vlogo v dinamiki lokalne skupnosti, saj so bile pogosto odraz dolgotrajnejših osebnih in/ali lokalnih sovražnosti (prim. Košir, Magija, str. 11–18) – še posebej, ker so lahko takšne žalitve v skrajnem primeru vodile v zapor in usmrnitev obtoženca (Kounine, *The Witch*, str. 231–232). V zapisnikih lenarškega trškega sveta v obravnavanem obdobju žalitev s čarovništvom ni protokolirana. Razlog za to ni zgolj dejstvo, da je bil pregon čarovništva v pristojnosti deželskega sodišča Hrastovec, saj so se za take žalitve ponekod v Notranji Avstriji tudi v 17. stoletju včasih poravnali tako kot za druge hujše žalitve (prim. Čeč, *Funkcije govoric*, str. 704–705, 708 in 719–720; Oman, *Enmities and Peacemaking*, str. 693–694; Oman, *Enmity After the Feud*, str. 565–566 in 569).

56 Tatvine so bile praviloma t. i. male tatvine, tj. do vrednosti okoli 5 goldinarjev. Zato so tatove običajno telesno kaznovali in izgnali, povratnike in storilce večjih tatvin

pa so kaznovali tudi s smrtjo (Makarovič, *Sramotilne kazni*, str. 209–210).

57 SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 14r, 11. september 1645.

58 Čeč, *Funkcije govoric*, str. 715; Oman, *Sosedje in sovražniki*, str. 999–1000.

59 »Kurba« naj bi bila v zgodnjem novem veku že tako obrabljena žaljivka, da jo je bilo treba okrepiti z epitetonom, da je sploh imela želeni učinek (raz)žalitve (Mohrmann, *Volksleben*, str. 226).

60 V obravnavanem obdobju je trški svet protokoliral več primerov nečistovanja in prešuštva (SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 26r–v, 7. julij 1651; 42v; 45r, 7. september 1664; 46v, 29. marec 1665; 87v, 21. december 1692 in 127v, 25. september 1711), ki niso vključeni v analizirani vzorec. Pomembno pa je, da sta razveljavitev dogovorjene zaroke in prešuštvo predstavljala žalitev časti ne le prevaranega dekleta, temveč tudi njene družine, hkrati pa sta oškodovancu zagotavljala pravico do povračila.

61 Čeč, *Funkcije govoric*, str. 713; Zadel, »Ano črešnjo jo je ubil!«, str. 170; Kos, *Zgodovina morale* 2, str. 215–216.

62 Jones, *Gender*, str. 6; Cavallo in Cerutti, *Female Honor*, str. 73–109; Gowing, *Domestic Dangers*, str. 79–110.

63 Prim. Crowther, *Sexual Difference*, str. 667–687; Kos, *Zgodovina morale* 2, str. 216.

geheisen). V Lenartu, kjer je bil spomin na sekto skakačev še kako živ, žaljivka ni predstavljala le onečastitve, temveč tudi nevarno obtožbo.⁶⁴ Toženka se je zagovarjala, da je to storila, ker jo je Sebastjan prvi zmerjal z »lahkomiselno [tj. neumno] kurbo« (*leichtfortige huer*). Na lenarškem trškem sodišču je sicer praviloma veljalo, da: »če se dva psujeta, se izreče, da se to izenači«.⁶⁵ Toda ker Novakova žena ni mogla dokazati, da jo je Sebastjan res zmerjal, je dobila dvodnevno zaporno kazen, čemur je sledilo vzajemno javno opravičilo obeh strani.⁶⁶

Podoben epilog je dobil tudi spor zaradi (raz)žalitve, ki ga je lenarški trški svet obravnaval 20. februarja 1645. Martin Jurgec (*Jorgez*), oskrbnik posestva Hrastovec, je vložil tožbo proti Ambrožu Lindtnerju ter njegovima hčerama Elizabeti in Marini, ki naj bi ga razžalili. Slednja je v zapisniku označena tudi kot žena Mateja Welloja, vendar Martin proti njemu ni podal tožbe. S poroko se je spremenil pravni položaj ženske, ki je prešla izpod oblasti svojega očeta (lat. *patria potestas*) oziroma skrbnika v »varstvo« svojega moža. Skladno s svetopisemskim konceptom o enosebnosti zakonskega para, v katerem sta mož in žena z zakramentom združena v eno telo,⁶⁷ naj bi bila istočasno združena v eni osebi in v enem bivališču, kjer se žena voljno podreja avtoriteti in vodstvu moža.⁶⁸ Tovrstnega skrbništva se je žena »otresla« šele, ko oziroma če je ovdovela. Toda družbeni zgodovinarji so pokazali, da zakonska zveza ni nujno prekinila vezi med posameznico in njeno izvorno družino,⁶⁹ kar dokazuje tudi primer Marine Wello, rojene Lindtner. V zapisniku lenarškega trškega sveta (raz)žalitev Martina ni podrobneje zabeležena, zavedena je le kot *außgegosne iniury*. Ampak ker so Ambrož, Elizabeta in Marina Martina prav tako obtožili (in dokazali), da je tudi sam zagrešil enak delikt, sta se sprti stranki (zgolj) medsebojno poravnali in se druga drugi javno opravičili.⁷⁰

Družina Lindtner je bila lenarški skupnosti sicer že predhodno znana kot kršiteljica dobrega sosedstva. V začetku septembra 1643 je Hans Caspar tožil Ambroža zaradi sramotnih in žaljivih besed njegovih hčera, ki naj bi se neprimerno vedli in v trgu zganjali nepotrebnosti. Obtoženki naj bi tožnikov dom označili za »tatinsko hišo« (*dieps hauß*). Za žaljivke sta se mu morali opravičiti v treh dneh, v nasprotnem primeru bi ju kaznovalo trško sodišče. V spor se je vpletla tudi Hansova žena Lucija, ki je kot povračilo za (raz)žalitev čez usta udarila (*maullstraich*) eno od obtoženk. Lucijo je za njeno povračilno dejanje doletela strožja, zaporna kazen, dokler se ni poravnala s trškim sodnikom.⁷¹

Udarec čez usta je bil pogosto dejanje, s katerim se je oškodovani posameznik maščeval za verbalno nasilje. Pogosto je bil tudi uradna sramotilna kazen za storjeni verbalni delikt, zlasti v primeru (raz)žalitve časti. Dejanje je odsevalo sam zločin, saj je bil kaznovan tisti del telesa, s katerim se je zločinec pregrešil.⁷² V lenarških protokolih je ob že navedenem primeru zabeležen še spor med tožnikom Wenrom Pazlom in obtožencem Martinom Lampertičem (*Lampertitsch*), ki ga je trški svet obravnaval 11. maja 1648. Wenro je Martina obtožil udarca čez usta, Martin pa je izpodbijal njegovo trditev, češ da ga je udaril šele zatem, ko je tožnik napadel njegovo čast. Wenro je to zanikal, potek dogodkov, kot jih je opisal tožnik, pa je potrdila tudi priča.⁷³

Zaradi (raz)žalitve časti so se konec leta 1649 pred trškim svetom znašli tudi zakonca Požeg (*Poseth*) in Krištof Ferbar. Lončar Hans Požeg je Ferbarja tožil, ker naj bi ta Požegovi ženi navrgel, da njihova družina ni vredna svoje hiše.⁷⁴ Čeprav je najverjetneje šlo za nepremišljene besede, konflikt namreč ni podrobneje zabeležen, primer kaže večplastnost koncepta časti. V majhnih lokalnih skupnostih, kot je bila lenarška, je bil vsak komentar, ki je lahko nakazoval manjvrednost, resna (raz)žalitev časti. Ženska je bila osrednja figura konflikta. Ferbarjev očitke je bil usmerjen proti Požegovi ženi, žalitev pa je posredno prizadela vso družino. Primer tako kaže, da je bila čast

64 Patenta Ferdinanda II. Habsburškega iz let 1618 in 1622 sta članom sekte grozila s smrtno kaznijo. Jože Mlinarič je predpostavljal, da deželnoknežjega ukaza do leta 1622 sicer niso izvajali dosledno, saj so si skakači še tistega leta upali postaviti novo kapelo pri Lenartu, kasneje pa zagotovo (Mlinarič, *Župnija Sv. Lenart*, str. 66–68).

65 Ilaunig, *Kronika Sodnije*, str. 51.

66 SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 35r, 14. april 1654.

67 »Zaradi tega bo mož zapustil očeta in mater in se pridružil svoji ženi in bosta oba eno meso. Tako nista več dva, ampak eno meso. [...]« (Mt 19,5–6).

68 »[M]ož je namreč glava ženi, kakor je Kristus glava Cerkvi [...]« (Ef 5,23).

69 Prim. Kuehn, *Law, Family, and Women*, str. 197–200.

70 SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 13r, 20. februar 1645.

71 SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 7r, 4. september 1643.

72 Načelo, naj se kaznivo dejanje zrcali v kazni – t. i. zrcalne kazni (nem. *Spiegelnde Strafen*), sprva del običajnega prava, so bile tudi del reševanja sporov v okviru postavljene prava, na primer v gorskih bukvah (Brunner, *Deutsche Rechtsgeschichte*, str. 588–589; Dolenc, *Pravna zgodovina*, str. 426–427).

73 SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 18v, 11. maj 1648.

74 SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 20v, 21. december 1649.

kolektivni družinski kapital, ki ga je bilo treba ob ogroženosti ubraniti.

Poleg žaljivih besed so bili tudi grajanje, klevetanje in govorice pomemben del verbalnega nasilja ter mehanizmi vodenja medosebnih sovražnosti v skupnosti. Predvsem govorice so se izkazale za pomembno prakso družbenega nadzora v predmodernih lokalnih skupnostih, zato jih ne gre dojemati kot družbeni pojav, ki ima le negativne in razdruževalne posledice.⁷⁵ Mnenje skupnosti se je pogosto najprej oblikovalo ravno v okviru ženskih družbenih omrežij.⁷⁶

Tako je bilo v sporu, ki ga je lenarški trški svet obravnaval v začetku septembra 1664. Felicita Jostl je tožila Tomaža Haša, ker naj bi jo njegova žena obrekovala. Hašova soproga naj bi ženi Antona Lipnika (*Lipping*) namreč klevetala, da naj bi Felicita svojega moža Jurija »spravila ob življenje« (*umbß leben gebracht haben*). Obtoženka je omenjeno dejanje zanikala in ugovarjala, da o tem nikoli ni razmišljala, kaj šele govorila (*negirt vndt widerspriht, daß sie solihe niemalß gedacht viel weniger geredt habe*). Trško sodišče je sprejelo njeno pričevanje. Feliciti je bilo povrnjeno dobro ime, Hašova žena pa jo je odnesla brez kazni.⁷⁷

Treba je poudariti, da tudi govorice in klevetanje niso bili vezani na spol.⁷⁸ Enako vneto (kot tudi danes) so namreč obrekovali tako moški kot ženske. Ker je ženska spolna integriteta mdr. izražala tudi čast njenega moža, je Mihael Weiß (tudi Weis) 19. marca 1650 vložil tožbo proti Blažu Masturju. Tožnik je namreč slišal govorice, da je obtoženec želel spati z njegovo ženo (*seiner weib hette schlaffen wollen*).⁷⁹ Blaž se je zagovarjal s pojasnilom, da česa podobnega nikoli ni rekel, in pozval tri priče, ki so to potrdile. Za krivca se je nazadnje izkazal Matjaž Šuster (*Schustter*), ki se je bil zaradi širjenja govoric Blažu in zakoncema Weis prisiljen javno opravičiti.⁸⁰

Kot kažejo analizirani primeri, so bile govorice, klevetanje in (raz)žalitve sestavni del vsakdanjega življenja in pomemben del medosebnih odnosov lenarške skupnosti. Verbalno nasilje je

bilo ključno orodje oziroma način izražanja, nadzorovanja in uravnavanja medosebnih napetosti v lokalnem okolju. V afektu izrečene (raz)žalitve časti pa so se pred trškim svetom pogosto znašle zaradi prizadevanj za povrnitev dobrega imena. Ženske so s širjenjem govoric in z (raz)žalitvami aktivno in samostojno sodelovale v medosebnih sporih, s čimer so branile, ohranjale ali uveljavljale svoj položaj v skupnosti. Čeprav se verbalno nasilje pogosto povezuje predvsem z ženskami, analiza protokoliranih primerov kaže, da so bili v tovrstne spore pogosto vpleteni tudi moški. Spori pa niso bili omejeni na raven besed – zlasti med moškimi, redkeje tudi med ženskami, so včasih prerasli v fizične obračune.

LAŽJE FIZIČNO NASILJE

Tradicionalno zgodovinopisje je fizične spore, udarce, pretepe ali ravse – kot tudi resne nasilne delikte (umor ali uboj), za katere pa ni bil pristojen lenarški trški sodnik, temveč deželno sodišče Hrastovec – praviloma povezovalo z moškimi. Tudi v lenarških primerih prevladujejo fizični obračuni med moškimi, vendar to ni celotna slika.

Maja 1643 je lenarški trški svet obravnaval dva ravsa (*rauffhandl*). Do enega je prišlo med bratoma, tržanoma in mesarjema Filipom in Markom Korberjem. Njun pretep se je razvil iz verbalnega nasilja, jedro spora pa je bila dediščina.⁸¹ Kot se je izkazalo med še eno tožbo, je bil verbalni obračun tudi povod za pretep med mlinarjem Andrejem Haaberjem in pekom Jernejem Haidnom. Andrej je sicer sprva dejal, da ga je Jernej na ulici napadel »brez posebnega razloga« (*ohne all gegebene ursach*),⁸² s čimer je poskusil izpostaviti nelegitimnost nasilnega dejanja.⁸³

Do udarcev je prišlo tudi v primeru spora med Matjažem Križanom (*Khrischan*) in Matjažem Krajnerjem.⁸⁴ Mihael Repp pa se je 22. maja 1692 pred trškim sodnikom znašel kar zaradi dveh fizičnih obračunov: s Ferdinandom Jacherjem in z Matjažem Novakom.⁸⁵ Medtem ko omenjeni ravsi v lenarških zapisnikih niso natančneje popisani, to ne velja za sledeča primera.

Julija 1689 je Jakob Fras podal tožbo proti Gregorju Weißu, čigar v zapisnikih neimenovani sin se je v fizični obračun z Jakobom zapletel zaradi

⁷⁵ Čeč, Funkcije govoric, str. 705.

⁷⁶ Capp, *When Gossips Meet*, str. 59.

⁷⁷ SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 44v, 7. september 1664.

⁷⁸ Rublack, *The Crimes of Women*, str. 22 in 26.

⁷⁹ Prešuštvo je veljalo za družbeno nedopustno dejanje, hkrati pa je bilo kaznivo. Tako je na primer kazenski zakonik Ferdinanda III. za nadvojvodino Avstrijo pod Anižo iz leta 1656, t. i. *Ferdinandeia*, prevaranemu možu po običajnem pravu dovoljeval, da ubije ženo in/ali njene »sokrivca«, če ju je zalotil pri zakonolomu. Prevarani mož za svoje dejanje ni bil kaznovan, saj mu je pripadala pravica do povračila (*Ferdinandeia*, str. 74).

⁸⁰ SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 21v–22r, 19. marec 1650.

⁸¹ SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 6v–7r, 21. maj 1643.

⁸² SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 6v, 21. maj 1643.

⁸³ Hohkamp, *Grausamkeit blutet*, str. 72.

⁸⁴ SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 88r, 25. december 1693.

⁸⁵ SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 84r–v, 22. maj 1692.

kraje psa. Vpleteni so se morali poravnati ali pa bi trško sodišče izvedlo zamenjavo oziroma vrnitev psa prvotnemu lastniku, tj. Jakobu.⁸⁶

Prvega julija 1720 je lenarški trški svet obravnaval pretep med Mihaelom Markunom (*Markhuen*) in Andrejem Schotingerjem. Na poti domov se je Andrej ustavil pri Novaku. Sprva se je upiral ponujeni pijači, vendar je med pogovorom vendarle posegel po njej. V pogovor se je sčasoma vpletel tudi Mihael. Andrej ga je prosil, naj se ne vmešava in naj ga pusti pri miru, ter mu zagrozil, da bo v nasprotnem primeru iz tega »nekaj nastalo« (*sonsten machte was anders daraus entstehen*). Vendar Mihael ni odnehal, Andreja naj bi prevzela jeza (*het ihme der zohrn ybernomben*), zaradi česar je Mihaela trikrat udaril po hrbtu s palico.⁸⁷

Ne preseneča, da v lenarških protokolih prevladujejo fizični obračuni med moškimi. Toda skladno s sodobnimi znanstvenimi dognanji, ki zavračajo ustaljen razlagalni model o fizično nasilnih moških in verbalno nasilnih ženskah, natančnejša proučitev lenarških protokolov pokaže, da tudi vloga žensk v fizičnih sporih ni zanemarljiva, saj so bile vanje neredko vpletene. Obenem so bili vzorci vsakdanjega fizičnega nasilja v zgodnjemoveških skupnostih do nedavnega v večini primerov interpretirani kot spolno homogeni. Z drugimi besedami: moški naj bi se v fizične obračune zapletali predvsem z moškimi, ženske pa le z ženskami.⁸⁸ Vendar so novejša raziskava ovrgle tezo, da so ženske fizično obračunavale le med seboj,⁸⁹ kar potrjuje tudi analiza medosebnih sporov, ki jih je obravnaval lenarški trški svet.

Pri tem ne gre zanemariti dejstva, da so bile ženske pogosto zares postavljene v vlogo žrtve, zelo pogosto v okviru zakona oziroma širše družine. V družini so patriarhalna načela narekovala avtoriteto moškega oziroma moža ali očeta. Tako v očeh Cerkve kot med laiki se je za dober zakon priporočalo, da mož vlada, žena pa brezpogojno uboga. Kadar tega ni storila, jo je imel mož pravico disciplinirati in kaznovati. Tako cerkveni nauk⁹⁰ kot posvetni zakoni⁹¹ so namreč poudarjali,

da je mož odgovoren za svojo ženo, zaradi česar je pogosto prihajalo do družinskega nasilja.⁹²

Zaradi udarcev v opitosti se je pred lenarškim trškim svetom znašel Martin Weiß, proti katerega je v imenu svoje žene Magdalene januarja 1704 vložil tožbo njegov sin Anton Weiß. Medgeneracijski družinski spor v zapisnikih ni podrobneje protokoliran. Anton pa je za svoje dejanje moral kupiti šest sveč.⁹³ Primer kaže patriarhalno strukturo predmoderne družine, v kateri je imel (le) mož ali oče »pravico« disciplinirati svojo ženo (in otroke). Čeprav je bila Magdalena v tem primeru žrtev, primer hkrati ponazarja, da so znotraj patriarhalnega sistema obstajali mehanizmi solidarnosti, ki so ženskam – skupaj s pomočjo partnerjev – omogočili povrnitev pravice ob storjeni krivici.

Primer družinskega nasilja je lenarški trški svet obravnaval tudi januarja 1720. Cerkovnik Hans Harih je tožil svojega zeta, trškega čevljarja Jožefa Danka. Ta naj bi 8. januarja 1720 zvečer tasta sprva žalil, nato pa ga še udaril. Jožef se je pred sodiščem zagovarjal s pojasnilom, da je to moral storiti, saj je Hans v njegovi odsotnosti velikokrat grdo ravnal z njegovo ženo. Zaradi (raz)žalitve in udarca se je bil Jožef tistu dolžan opravičiti, kot čevljar pa mu je iz lastnega usnja moral izdelati nov par čevljev. V prihodnje sta se stranki morali izogibati sporom ter živeti v miru in slogi (*in den kinfittige ni aber fridt vnd einigkheit haben solten*).⁹⁴

Podobni vzorci fizičnega nasilja so se lahko pojavili tudi med drugimi družinskimi člani. Na začetku januarja 1653 je Matjaž Kirn (*Khyrn*) podal tožbo proti svojemu bratu Valentinu, ker je ta konec decembra preteklega leta pretepel njuno mater. Sodišče je prisluhnilo tako tožniku kot obtožencu, na koncu pa razsodilo, da je Valentin »grešil zoper Božjo zapoved« (*wider den gesez Gottes gesaidigt*).⁹⁵ Zato se je moral javno opravičiti tako materi kot bratu, po poklicu duhovniku. Obema je v prihodnje moral izkazovati več spoštovanja. Če bi se zadeva ponovila, je trško sodišče Valentinu zagrozilo z ječo.⁹⁶

je pod oblastjo moža« (STIZ II, kn. II, čl. 16) – kot v statutu mesta Ptuj – »tako je zaradi zakona, da je mož ženi varuh in gospodar« (STPT 1376, čl. 158; STPT 1513, čl. 70).

86 SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 71r–72r, 15. julij 1689.

87 SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 6, 1. julij 1720.

88 Spierenburg, *How Violent Were Women?*, str. 21; Schwerhoff, *Social Control*, str. 227.

89 Walker, *Crime*, str. 79–81; Muurling, *Everyday Crime*, str. 150–151.

90 Prim. »Ne dovolim pa, da bi ženska [žena] poučevala, tudi ne, da bi gospodovala nad moškim [možem]. Tiho naj bo« (1 Tim 2,12); Ef 5,23.

91 Hierarhija spolov v družini je bila jasno zapisana in določena tako v statutih istrskih mest – »poročena ženska, ki

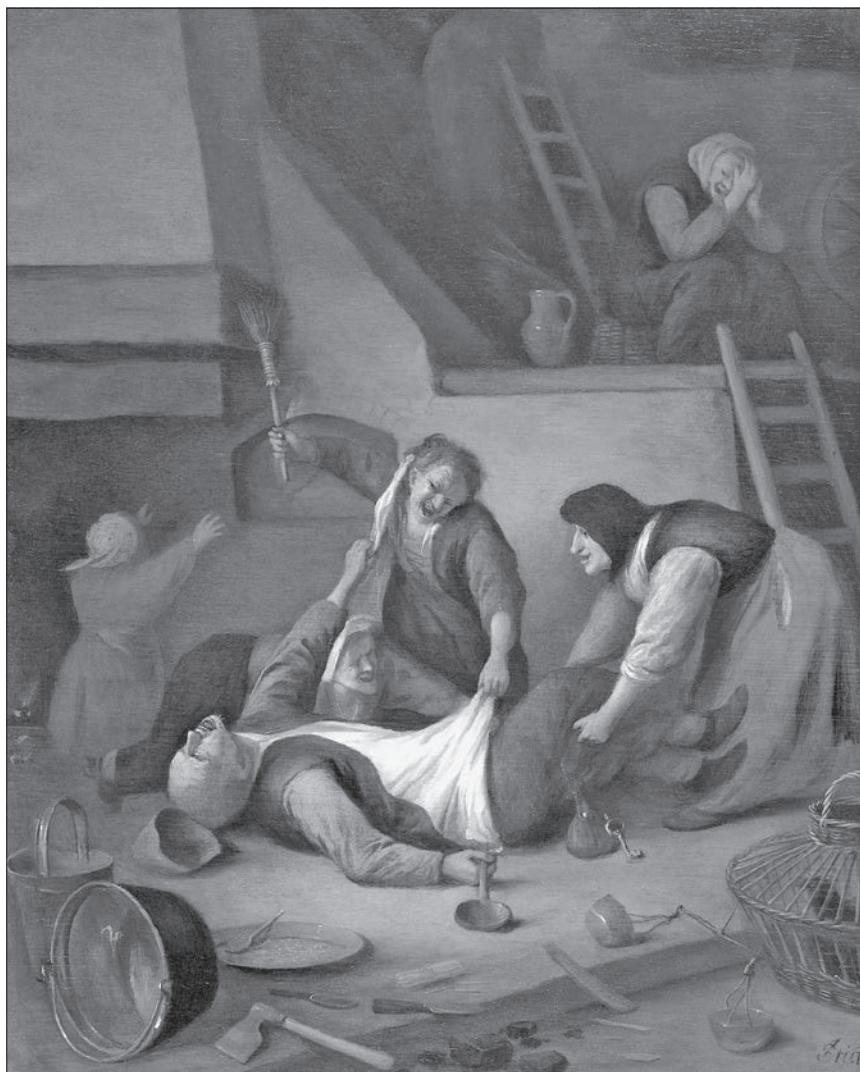
92 Kos, *Zgodovina morale* 2, str. 173–210; prim. Lidman, *Gender*, str. 37–105.

93 SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 117v, 22. januar 1704.

94 SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 6, 12. januar 1720.

95 Prim. »Spoštuj očeta in mater – to je prva zapoved z obljubo, da ti bo dobro in boš dolgo živel na zemlji« (Ef 6,2–3); »Kdor slabo ravna z očetom in mater zapodi, je ničvreden in pokvarjen sin« (Preg 19,26).

96 SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 34v, 3. januar 1653.

Jan Steen (ok. 1626–1679) –
Notranjost z ženskami, ki
pretepajo moškega (»kmečki
pretep«) (ok. 1670/73)
(Wikimedia Commons).

Skladno z nazori o podrejenosti ženske je bilo družinsko nasilje pred sodiščem obravnavano in sankcionirano šele, kadar je prišlo do resnih fizičnih poškodb oziroma kadar je začelo resno kaliti mir v skupnosti.⁹⁷ Večina družinskih sporov se je namreč reševala s pomočjo neformalne mediacije sorodnikov, prijateljev ali duhovščine.⁹⁸ Podobno je veljalo tudi za zakonske oziroma družinske spore na območju pod jurisdikcijo trškega sodišča Lenart. Čeprav so bili družinski (in zakonski) spori redko protokolirani, je mogoče sklepati, da so bili dejansko precej pogostejši, glede na to, da so redko prišli pred sodišče.

Ženske seveda niso bile le žrtve svojih partnerjev in družinskih članov, temveč so bile pogosto vpletene tudi v medosebne spore izven zakonske zveze in družinskega kroga. Na sodiščih so moški – možje, očetje, bratje – pogosto zastopali in

terese svojih sorodnic, kadar so bile te vpletene v fizične spore izven lastne družine. Zunajzakonski oziroma izvendružinski udarci, namenjeni ženski, so bili pogosto oblika povračila za (njeno) predhodno verbalno nasilje.

Zgovoren je primer spora med neimenovano ženo Adama Kacjana (*Catzian*) in Adamom Krajnerjem (*Crainer, Khrainer*), ki ga je lenarški trški svet protokoliral 2. aprila 1688. Kacjan, po obrti krojač, je v ženinem imenu podal tožbo proti Krajnerju, saj naj bi jo ta večkrat žalil s »klinčevno krojaško kurbo« (*mit peidschnederischen huern außgemacht*). Nadalje naj bi jo tudi udaril in vlekel za lase, enkrat v krojačevi lastni hiši, drugič pa na njegovem vrtu. Pri tem je treba opozoriti, da je puljenje oziroma vlečenje za lase – podobno kot prisilno odstranjevanje oblačil in pokrival – predstavljalo očrnitev celotne osebe in se je v določenih primerih enačilo s težjim fizičnim napadom.⁹⁹ Krajner se je zagovarjal s pojasnilom, da ga je Kacjanova žena večkrat zmerjala s »kurbinim

⁹⁷ Žrtve družinskega in zakonskega nasilja so bili tudi moški, vendar so viri o njihovi viktimizaciji precej skopi (gl. Kos, *Zgodovina morale* 2, str. 202–210; Lidman, *Gender*, str. 76–89).

⁹⁸ Kos, *Zgodovina morale* I, str. 117.

⁹⁹ Beuke, »In guter zier«, str. 131 in 138.

sinom« (*hurensohn*). Z metlo ga je spodila iz hiše, vendar se je prepir nadaljeval v krojačnici. Ko je Krajner zapuščal prizorišče, natančneje, presstopil Kacjanov plot, naj bi ga krojačica ponovno (raz)žalila s »kurbinim sinom«. Pred trškim svetom sta potek dogodkov nadalje opisali tudi ključavničarka in mesarka, ki sta bili priči ravsu med krojačico in Krajnerjem. Ko je ona stopila na vrt, naj bi jo Krajner takoj začel zmerjati s »klinčevo krojaško kurbo« in ji zagrozil, da jo bo ubil (*du peidlschneiderisch hur ich will disch ietz drothen*). Nato se je zakadil vanjo, jo dvakrat udaril po glavi in jo začel vleči za lase. Njun ravs je končal Kacjan, ki ju je »pomagal spraviti narazen« (*von einandern gehelffen*), vendar pri tem Krajnerju, vsaj po besedah obeh prič, ni storil nič žalega. Zaradi (raz)žalitve se je Krajner moral javno opravičiti Kacjanovi ženi in ji povrniti dobro ime (*er ihr schuldig wider ihren ehrlichen namben zu geben*). Doletela ga je tudi denarna kazen v višini dveh tolarjev, ki pa je je bil zaradi revščine oproščen.¹⁰⁰

Primer jasno pokaže, da ženske niso bile zgolj pasivne žrtve nasilja, temveč tudi aktivne udeleženke v medosebnih sporih. Žalitve s seksualnimi konotacijami so pomenile neposreden napad na čast ženske (in njene družine), medtem ko je imelo vlečenje za lase simbolni pomen ponižanja. Kacjanova žena je svojo čast branila aktivno – z žaljivkami in fizičnim odporom, ko je Krajnerja z metlo spodila iz hiše. S tem je prestopila meje pričakovanega vedenja ženske¹⁰¹ in prispevala k prehodu spora iz besednega v fizični obračun. Čeprav je bila pred trškim svetom predstavljena in obravnavana kot žrtev, je bila obenem aktivna soudeleženka dogajanja. Navedeni primer razkriva, da so ženske v vsakdanjem življenju aktivno branile svoj ugled, tudi če so s tem presegle tradicionalne spolne norme in družbena pričakovanja.

Podobno dinamično vlogo žensk v medosebnih konfliktih kaže tudi nekoliko mlajši primer. Ženske so se namreč, hote ali nehotе, vpletle tudi v sovražnosti svojih mož, podobno kot moške v spore svojih žena. Dne 12. maja 1705 je lenarški trški svet obravnaval spor med Matjažem Maričem (*Maritsch*) in Valentinom Križanom (*Krisan*). Ponoči, ko je Matjaž s svojo družino že spal, se je Valentin pojavil na njegovem domu. Matjaža je začel grajati, zakaj ga je istega večera na njegovem lastnem domu zmerjal. Nato ga je zgrabil za srajco in se želel stepsti z njim. V ravs se je vpletla

Matjaževa žena, ki je moška »spravila narazen« in Valentina napodila domov. Trško sodišče je Valentina kaznovalo z globo in mu svetovalo, naj se v prihodnje ob sporu obrne na sodišče, namesto da se ponoči prereka z ljudmi na njihovih domovih.¹⁰²

Primer jasno kaže, da ženske niso nastopale zgolj kot pasivne spremljevalke oziroma opazovalke moških sporov, temveč so lahko odločilno posegle v njihov potek. Matjaževa žena je s svojim posredovanjem prevzela pobudo in dejansko zaustavila nadaljnjo eskalacijo fizičnega obračuna, s čimer je nastopila v vlogi mirovnice – v nasprotju s Kacjanovo ženo, ki je svojo čast branila napadalno. Oba primera skupaj razkrivata, da so lahko ženske presegale močno zakoreninjene tradicionalne spolne norme ter da je bila njihova vloga v medosebnih fizičnih sporih bistveno kompleksnejša.

Pri preučevanju medosebnih sporov v zgodovinskem kontekstu je nujno preseči tudi poenostavljeno predstavo o ženski časti. Ta je bila sicer močno povezana z žensko spolno integriteto, vendar ne izključno. Ženska čast je bila prav tako tesno povezana z vlogo dobre matere ter učinkovite upraviteljice doma in širšega gospodinjstva,¹⁰³ kar dodatno pojasnjuje, zakaj so se ženske pogosto vpletle v fizične spore tudi zaradi svojih otrok.

Tako je bilo v sporu, ki ga je lenarški trški svet obravnaval 3. marca 1696. Andrej Žitko (*Schittkko*) je v sinovem in ženinem imenu podal tožbo proti Petru Gottschitzu, ki naj bi udaril njegovega sina; vzrok tega dejanja ni protokoliran. Ko mu je v bran stopila mati, je Peter s krepelom udaril tudi njo. Obtoženec se ji je moral za svoje dejanje javno opravičiti, dobil pa je tudi denarno kazen v višini dveh tolarjev.¹⁰⁴ Primer kaže, da so matere pogosto prevzele aktivno vlogo pri zaščiti otrok, tudi če so s tem tvegale ali ogrožale lastno varnost.

V bran je svojemu sinu stopila tudi žena Andreja Goloba (*Gollob*). Ko se je družina na veliki šmáren leta 1719 vračala iz Svetih Treh Kraljev v Slovenskih goricah, jih je sosed Gašper Petek (*Petekh*) povabil v svojo klet, kjer je bil tudi Gregor Thrainger. Ta je k sebi povlekel Golobovega sina in mu rekel, naj zapoje pesem, ki jo je gospod Jurij Pintarič (*Pinteritsch*) istega dne prepeval na koru cerkve sv. Treh Kraljev. V tej fazi se je za dečka za-

¹⁰⁰ SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 60r–v, 2. april 1688.

¹⁰¹ V predmoderni Evropi je bilo žensko fizično nasilje, celo v obrambi časti, razumljeno kot nenaravno in nečastno dejanje (Pohl, *Uneasy Peace*, str. 29, op. 4).

¹⁰² SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 119v, 12. maj 1705.

¹⁰³ Walker, *Expanding the Boundaries*, str. 235–245; Capp, *The Double Standard*, str. 70–100; Creasman, *Fighting Words*, str. 278–279.

¹⁰⁴ SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 98v–99r, 3. marec 1696.

vzela njegova mati,¹⁰⁵ ki jo je Thrainer potisnil, da je padla. Med prisotnimi se je nato vnel pretep. Zaradi udarca v opitosti je Golob 21. avgusta 1719 proti Thrainerju vložil tožbo. Thrainer se je zagovarjal s pojasnilom, da 15. avgusta prve brce v prsi ni zadal on, temveč da je njega prva udarila Golobova žena, šele nato naj bi prišlo do pretepa.¹⁰⁶ Trški svet je dosodil, da se morata vpleteni strani druga drugi javno opravičiti in se poravnati (*ain abbit thuen [...] ain hollig vergleich haben*), čeprav je posebej izpostavil, da so bili vsi vpleteni v času spora zelo pijani.¹⁰⁷

Ženska čast je bila tesno povezana tudi s posameznici siceršno poštenostjo. Ni se izražala zgolj skozi upravljanje gospodinjstva in izpolnjevanje družinskih obveznosti, temveč tudi v vsakodnevnih družbenih in ekonomskih dejavnostih, denimo pri sklepanju poslov, odplačevanju dolgov itd. – podobno kot pri moških.¹⁰⁸ Takšna povezava med častjo in vsakdanjimi dolžnostmi kaže širšo družbeno in ekonomsko vlogo žensk v skupnosti. Zaradi te prepletenosti časti in vsakdanjih odgovornosti so se lahko spori hitro zaostri. Napadi na njihovo (ne)sposobnost so bili namreč razumljeni kot neposredni napadi na njihovo čast. Posebej pomembno je poudariti, da so verbalni napadi na žensko spolno čast pogosto izražali sovražnost, ki s spolnim vedenjem posameznice večinoma ni imela nobene neposredne povezave. Takšni napadi so bili predvsem najučinkovitejše orodje za osramotitev posameznice in/ali njene družine.¹⁰⁹

Lenarški trški svet je 11. septembra 1645 protokoliral spor med vdovo Andreja Laßingerja in mesarjem Filipom Korberjem (*Corber*). Vdova je tožbo proti Filipu podala zato, ker naj bi jo ta (raz)žalil s »staro kurbo in tatico« (*mit alten hurn vnd rdo dieppin außgemacht*). Obtoženi naj bi jo prav

tako pretepel (*sie auch mit schlegen angetast*) in se fizično znesel tudi nad njeno kravo (*ihr khue vor sein stall widergeschlagen*). Korber se je zagovarjal, da je kravo našel pred svojim hlevom. Ker je jedla krmo, namenjeno njegovi živini, je vdovo prosil, naj jo odpelje domov, vendar ga je zavrnila. Zato je žival z nogo le nekoliko brnil, da bi jo spravil v stran. Vdova ga je nato v lastni hiši začela zmerjati z »znanim tatom in pridaničem« in mu izrekla še druge žaljivke (*mit landtlaufferisch dippen vnd rdo schelmben vnd dergleichen vnraufherlihen wortten außzumachen*), na kar se je Filip odzval z žaljivkami. Po njegovih besedah naj bi se spor s tem končal, vendar je vdova tej razlagi nasprotovala. Obtoženi naj bi jo iz njene hiše izvlekel s tako silo, da ji je pri tem strgal obleko, ki jo je predložila trškemu sodišču. Sodišče je odločilo v njeno korist in Filipu naložilo, da mora vdovi nameniti »dobro besedo« (*ein guettß wortt zuuerleichen*), torej ji povrniti dobro ime, drug drugemu pa sta se morala tudi javno opravičiti (*einß den anderen die abbitt zuthuen schuldig*).¹¹⁰

Vdova in mesar sta se pred trškim sodiščem zaradi sporne ograje znašla tudi tri leta kasneje, 2. marca 1648. Do fizičnega obračuna tedaj sicer ni prišlo, vendar nadaljnji pravni spor kaže, da sovražnost med njima ni ponehala.¹¹¹

Žalitvi »tatica« in »stara kurba« sta bili v obravnavanem primeru izrečeni skupaj z jasnim namenom: omajati vdovino poštenost in s tem njeno čast. Vdova se je na napad odzvala z verbalnim nasiljem, ki je preraslo v fizično, z začetkom v njeni lastni hiši – simbolnem prostoru imunitete oziroma miru.¹¹² Primer nazorno kaže, da so lahko na videz banalni spori, denimo zaradi živine ali krme, imeli potencial, da prerastejo v resne kršitve dobrososedskih odnosov. V zgodnjem novem veku, zlasti v času kriz, spori zaradi kurjave, škode, živeža, živine itd. niso veljali za trivialne, saj so bili neposredno povezani s preživetjem posameznika in njegove družine. Zaradi škode, ki so jo povzročile svinje, je septembra 1664 tožbo proti Katarini Vrbančič (*Vrbanitschin*) na primer sprožila Marina Jurič (*Juryizin*).¹¹³ Takšni konflikti razkrivajo tesno prepletenost vsakdanjega življenja in koncepta časti v zgodnjem novoveški trški skupnosti. S tem ko je vdova vložila tožbo – kar na-

¹⁰⁵ »[H]ieribe hat sich des knaben sein muetter alß vmb ihe liebliches kindt, wie es auch einer jeden mütter zuestehet an genamben« (SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 6, 21. avgust 1719).

¹⁰⁶ »[E]r habe ihm nicht den ersten strach geben, sondern des clagers weib hete den ersten strach auf ihme gethan, nach dessen seint den rauffhandl entstanden« (SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 6, s. d. [3. november 1719]).

¹⁰⁷ »[W]eilen beederseits starkh bezoht gewes sein« (SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 6, s. d. [3. november 1719]). Sklicevanje na opitost je bilo razmeroma redko, kadar pa se je pojavilo, je lahko pri pomiritvah oziroma poravnava delovalo kot olajševalna okoliščina, saj je nakazovalo, da je do spora prišlo v afektu in ni bil posledica predhodne zamere oziroma dolgotrajnejše sovražnosti (Oman, *Enmity After the Feud*, str. 564).

¹⁰⁸ Walker, *Expanding the Boundaries*, str. 235–245; Capp, *The Double Standard*, str. 70–100.

¹⁰⁹ Taylor, *Women, Honor, and Violence*, str. 1084–1085; Taylor, *Credit, Debt*, str. 25; Muurling, *Everyday Crime*, str. 125–128.

¹¹⁰ SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 14r, 11. september 1645.

¹¹¹ SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 15v, 2. marec 1648.

¹¹² Bischoff in Schönbach, *Steirische und kärnthische Taidinge*, št. 4, 8 in 9; Schwerhoff, *Social Control*, str. 230; Darovec, *Ergaver in Oman, The Language of Vengeance*, str. 406.

¹¹³ SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 5, fol. 44v, 7. september 1664.

kazuje na nezmožnost izvensodne poravnave – in z lastnim denarjem zahtevala povrnitev dobrega imena, je spor presegel raven osebne prizadetosti in pridobil širši pomen. Postal je izraz prizadevanja za povrnitev časti, simbolnega kapitala, ki je v lokalni skupnosti ključno določal položaj posameznice in njene družine.

Ženske pa so fizično nasilje uporabljale tudi, ko je bila pod vprašajem njihova poštenost pri sklepanju poslov, kar je mogoče razbrati iz spora, ki ga je trški svet protokoliral novembra 1719. Gre za spor zaradi zamenjane telečje kože, v katerega so bili vpleteni Gealiza Herrschl in usnjar Hans Aberl ter njegova neimenovana žena. Herrschl iz Negovskega Vrha je na dan sv. Janeza Krstnika, 24. junija, v Aberlovo usnjarno prinesel telečjo kožo. Toda ko je 29. oktobra želel prevzeti obdelano kožo, je ugotovil, da ni njegova. Zato je ni želel sprejeti in je vztrajal oziroma zahteval, naj mu Aberl izroči pravo kožo. Ker ga je vsaj posredno obtožil nepoštenosti, kar je bila huda žalitev, saj so dobrososedski odnosi, vključno s poslovnimi odnosi, temeljili na pomoči, poštenosti in vzajemnosti, se je vnelo verbalno nasilje, ki je nato eskaliralo v fizično nasilje. Pobudnica tega naj bi bila usnjarjeva žena, ki naj bi Herrschla prva udarila s palico, nato pa naj bi ga še mojster – njen mož – udaril z vrvo. Kot priča je potek dogodkov opisal čevljar Jožef Danko, ki je potrdil (raz)žalitev in zadane udarce. Sprti stranki sta se o zadevi »prijateljsko« (tj. dobrososedsko) poravnali in se druga drugi javno opravičili, Herrschl pa je v zameno za svojo telečjo kožo dobil novo.¹¹⁴

Primer jasno ponazarja, da je bila ženska čast tesno povezana z družbenoekonomsko vlogo posameznice oziroma z njeno poštenostjo pri sklepanju poslov. Spor se je začel z očitkom nepoštenosti, kar je pomenilo neposreden napad na čast družine Aberl. (Raz)žalitev je sprožila ne samo verbalni, ampak tudi fizični odziv, katerega pobudnica je bila prav usnjarjeva žena. Fizično nasilje je bilo podaljšek verbalnega napada in mehanizem, ki so ga uporabljale (tudi) ženske, ko je bila pod vprašajem ne le njihova čast, temveč tudi čast njihove družine oziroma družinskega posla.

SKLEP

Analiza zapisnikov lenarškega trškega sveta iz obdobja 1640–1740 razkriva večplastno in dinamično podobo vsakdanjega medosebnega nasilja in sporov v manjšem urbanem okolju. Pri tem se kaže različnost vlog, ki so jih v teh konfliktnih prevzemali posamezniki in posameznice. Ženske

v tovrstnih sporih niso nastopale zgolj kot žrtve ali pasivne udeleženke, temveč so, podobno kot moški, aktivno in pogosto samostojno zahtevale povračilo oziroma zadoščenje (odškodnino) za storjeno krivico. Njihovo delovanje jasno kaže, da so v vsakdanjih konfliktnih presegale tradicionalne spolne norme, kar razkriva bistveno kompleksnejšo vlogo žensk v kontekstu nasilja in medosebnih sovražnosti.

Proučitev protokoliranih sporov kaže, da je bila (raz)žalitev časti posameznice (in njene družine) najpogostejši izraz stanja sovražnosti. Čeprav je bila ženska čast tesno povezana s spolno integriteto, analiza potrjuje, da je bila močno povezana tudi z njeno širšo vlogo – z vlogo dobre matere, skrbne gospodinje in poštene članice skupnosti, na primer pri sklepanju poslov.

Raziskava potrjuje, da je spol ključna kategorija zgodovinske analize za razumevanje vsakdanjega medosebnega nasilja in sovražnosti v predmoderni dobi. Čeprav so ženske pogosto izvajale verbalno nasilje, tega ni mogoče označiti kot izključno »ženskega« orodja za vodenje sporov. Govorice, klevetanje in (raz)žalitve so enako vneto uporabljali tudi moški. Neredko je verbalni spor prerasel v fizični obračun; med moškimi pogostejše, vendar nikakor ne izključno. Lenarški primeri namreč dokazujejo, da so bile tudi ženske vpletene v fizično nasilje, in to ne le kot žrtve, temveč tudi kot aktivne (so)udeleženke in celo kot pobudnice.

Skladno z ugotovitvami sodobnega slovenskega in evropskega zgodovinopisja analiza zapisnikov izpodbija globoko zakoreninjene interpretacije o izključno fizično nasilnih moških in verbalno nasilnih ženskah. Raziskava s postavitvijo žensk v središče analize v okviru nasilja in medosebnih sovražnosti, torej v domeno, ki pretežno še vedno ostaja razumljena kot izključno moška, poziva k premisleku o dinamiki medosebnih sovražnosti in spolnih vlog v manjših predmodernih skupnostih na Slovenskem, s čimer prispeva tudi k najnovejšim študijam v mednarodnem prostoru.

FINANCIRANJE

Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa *Prakse reševanja sporov med običajnim in postavljenim pravom na območju današnje Slovenije in sosednjih dežel* (P6-0435), ki ga (so)financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

IZJAVA O DOSTOPU DO RAZISKOVALNIH PODATKOV

Pričujoči prispevek temelji na arhivskih virih. Informacije o dostopu do raziskovalnih podatkov so na voljo v članku.

¹¹⁴ SI PAM 3, Trg Lenart v Slovenskih goricah, knj. 6, s. d. [21. avgust 1719] in 3. november 1719.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

SI AS – Arhiv Republike Slovenije
AS 72I, Gospodstvo Bled

SI PAM – Pokrajinski arhiv Maribor
PAM 3, Fond Trg Lenart v Slovenskih goricah,
1625–1928

SI ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana
ZAL 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, Zapisniki mestnega sveta, stara serija

ZAKONODAJA

Ferdinandea – Der Römischen Kayserlichen, auch zu Hungarn vnd Böheimb, [et]c. Königlichen Majestät Ferdinandi Deß Dritten, [et]c. Ertzhertzogens zu Oesterreich: Vnsers allergnädigsten Herrn. Neue peinliche Landgerichts-Ordnung in Oesterreich vnter der Ennß: Erster: vnd Anderter Thail. Wien: Johann Jacob Kürner, 1656.

OBJAVLJENI VIRI

Bischoff, Ferdinand in Schönbach, Anton: *Steirische und kärnthische Taidinge*. Wien: Wilhelm Braumüller, 1881.

STIZ II – *Stari izolski statut od 14. do 18. stoletja: Prevod s študijo* (ur. Dušan Kos in Mitja Sadek). Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2010.

STPT 1376 – Kos, Dušan: Statut mesta Ptuj 1376: Prepis in prevod. *Statut mesta Ptuj 1376: Študijska izdaja* (ur. Dušan Kos). Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 1998, str. 105–199.

STPT 1513 – Kos, Dušan: Prepis in prevod statuta mesta Ptuja iz leta 1513. *Statut mesta Ptuja 1513* (ur. Marija Hernja Masten in Dušan Kos). Ptuj, Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ptuj, Založba ZRC, 1999, str. 58–252.

LITERATURA

Beuke, Arnold: »In guter zier und kurtzweil bey der naßen angetastet« – Aspekte des Konfliktaustrags in der Frühen Neuzeit. *Praktiken des Konfliktaustrags in der Frühen Neuzeit* (ur. Barbara Krug-Richter in Ruth-Elisabeth Mohrmann). Münster: Rheima, 2004, str. 119–156.

Brunner, Heinrich: *Deutsche Rechtsgeschichte. Zweiter Band*. Leipzig: Duncker & Humblot, 1892.

Burghartz, Susanna: *Leib, Ehre und Gut: Delinquenz in Zürich Ende des 14. Jahrhunderts*. Zürich: Chronos, 1990.

Capp, Bernard: The Double Standard Revisited: Plebeian Women and Male Sexual Reputation in

Early Modern England. *Past & Present* 162, 1999, št. 1, str. 70–100.

Capp, Bernard: *When Gossips Meet: Women, Family, and Neighbourhood in Early Modern England*. Oxford: Oxford University Press, 2004.

Carroll, Stuart: *Enmity and Violence in Early Modern Europe*. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2023. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781009287319>

Cavallo, Sandra in Cerutti, Simona: Female Honor and the Social Control of Reproduction in Piedmont Between 1600 and 1800. *Sex and Gender in Historical Perspective* (ur. Edward Muir in Guido Ruggiero). Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1990, str. 73–109.

Creasman, Allyson F.: Fighting Words: Anger, Insult, and "Self-Help" in Early Modern German Law. *Journal of Social History* 51, 2017, št. 2, str. 272–292. DOI: <https://doi.org/10.1093/jsh/shx016>

Crowther, Kathleen: Sexual Difference. *The Oxford Handbook of the Protestant Reformations* (ur. Ulinka Rublack). Oxford: Oxford University Press, 2017, str. 667–687.

Czwik, Maria in Griesebner, Andrea in Hehenberger, Susanne in Kroat, Katharina in Luef, Evelyne in Pfister, Eugen in Petra Pribitzer: Ehre – Emotionen – Eigentum: Häusliche Gewalt, Wirtshaushandel und Holzdiebstähle in Perchtoldsdorf (18. Jahrhundert). *Frühneuzeit-Info* 18, 2007, št. 1–2, str. 62–90.

Čeč, Dragica: Funkcije govorice in njihovih nosilcev v podeželskih skupnostih. *Acta Histriae* 19, 2011, št. 4, str. 703–728.

Čeč, Dragica: Nasilne detomorilke ali neprištevne žrtve?: Spreminjanje podobe detomora v 18. in začetku 19. stoletja. *Acta Histriae* 15, 2007, št. 2, str. 415–440.

Čeč, Dragica: »Svoje prsi pokažem raje hudiču kot tebi!«: O detomoru kot enem izmed načinov ravnanja ob nezaželeni nosečnosti, o socialnih vezeh in strategijah branjenja pred sodiščem na podlagi primerov iz 18. stoletja na Kranjskem. *Ženske skozi zgodovino* (ur. Aleksander Žižek). Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2004, str. 293–300.

Darovec, Darko: Blood Feud as Gift Exchange: The Ritual of Humiliation in the Customary System of Conflict Resolution. *Acta Histriae* 25, 2017, št. 1, str. 57–96. DOI: <https://doi.org/10.19233/AH.2017.04>

Darovec, Darko: *Faciamus vindictam*. Maščevalni umor in oprostilna sodba v Landarju leta 1401 med obredom maščevanja ter akuzatornim in inkvizitornim sodnim procesom. *Acta Histriae* 25, 2017, št. 3, str. 653–700. DOI: <https://doi.org/10.19233/AH.2017.31>

Darovec, Darko: Keine Blutrache bei den Slovenen: Franc Miklošič and the Blood Feud of the Slavs. *Acta Histriae* 27, 2019, št. 4, str. 713–744. DOI: <https://doi.org/10.19233/AH.2019.30>

- Darovec, Darko: *Vendetta in Koper 1686*. Koper: Založba Annales, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2018.
- Darovec, Darko in Ergaver, Angelika in Oman, Žiga: The Language of Vengeance: A Glossary of Enmity and Peace. *Acta Histriae* 25, 2017, št. 2, str. 391–432. DOI: <https://doi.org/10.19233/AH.2017.20>
- Dawson, Lesel: Introduction: Female Fury and the Masculine Spirit of Vengeance. *Revenge and Gender in Classical, Medieval and Renaissance Literature* (ur. Lesel Dawson in Fiona McHardy). Edinburgh: Edinburgh University Press, 2018, str. 1–30. DOI: <https://doi.org/10.3366/edinburgh/9781474414098.003.0001>
- Dean, Trevor in Lowe, Katherine J. P.: Writing the History of Crime in the Italian Renaissance. *Crime, Society and the Law in Renaissance Italy* (ur. Trevor Dean in Katherine J. P. Lowe). Cambridge: Cambridge University Press, 2009, str. 1–15.
- Dinges, Martin: Justiznutzungen als soziale Kontrolle in der Frühen Neuzeit. *Kriminalitäts-geschichte: Beiträge zur Sozial- und Kulturgeschichte der Vormoderne* (ur. Andreas Blauert in Gerd Schwerhoff). Konstanz: UVK Universitätsverlag Konstanz, 2000.
- Dinges, Martin: The Use of Justice as a Form of Social Control in Early Modern Europe. *Social Control in Europe: 1500–1800* (ur. Herman Roodenburg in Pieter Spierenburg). Columbus: The Ohio State University Press, 2004, str. 159–175.
- Dolenc, Metod: *Pravna zgodovina za slovensko ozemlje: sostavni očrt*. Ljubljana: Akademsko založba, 1935.
- Ergaver, Angelika: »First My Brother, Then a Blood-taker, Then My Brother Forever«: The Efficiency of the Traditional Peace-making Custom in Early Modern Age Montenegro and the Role of the Venetian Authorities in the Peace-making Process. *Acta Histriae* 25, 2017, št. 1, str. 179–206. DOI: <https://doi.org/10.19233/AH.2017.10>
- Ergaver, Angelika: Pomiritev v običaju krvnega maščevanja: mediacija, arbitraž in obredje »nove zaveze« med strankama v sporu v črnogorskih in albanških običajih. *Acta Histriae* 24, 2016, št. 1, str. 101–130. DOI: <https://doi.org/10.19233/AH.2016.4>
- Faggion, Lucien: Violence, Rites and Social Regulation in the Venetian *Terra Firma* in the Sixteenth Century. *Aspects of Violence in Renaissance Europe* (ur. Jonathan Davies). London, New York: Routledge, 2016, str. 216–239.
- Foster, Marc R.: *Keeping the Peace in the Village: Conflict and Peacemaking in Germany, 1650–1750*. Oxford: Oxford University Press, 2024.
- Frank, Michael: Dörfliche Gesellschaft und Kriminalität. Das Fallbeispiel Lippe (1650–1800). Paderborn, München, Wien, Zürich: Ferdinand Schöningh, 1995.
- Gourlay, Kristi: A Pugnacious Pagan Princess: Aggressive Female Anger and Violence in Fierabras. *The Representation of Women's Emotions in Medieval and Early Modern Culture* (ur. Lisa Perfetti). Gainesville: University Press of Florida, 2005, str. 133–163.
- Gowing, Laura: *Domestic Dangers: Women, Words, and Sex in Early Modern London*. Oxford: Clarendon Press, 1998.
- Gray, Drew D.: *Crime, Prosecution and Social Relations: The Summary Courts of the City of London in the Late Eighteenth Century*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2009.
- Grimm, Jacob in Grimm, Wilhelm: *Deutsches Wörterbuch, Neubearbeitung (1965–2018), digitalisierte Version im Digitalen Wörterbuch der deutschen Sprache*. <https://www.dwds.de/wb/dwb2/antasten> (pridobljeno: 14. 10. 2025).
- Hammer-Luza, Elke: Die Stellung der Frau im Pettau Stadtrecht. *Statut mesta Ptuj iz leta 1513 = Das Stadtrecht von Ptuj aus dem Jahre 1513: Mednarodni simpozij Ptujsko mestno pravo v srednjeevropskem prostoru*. Ptuj: Zgodovinski arhiv Ptuj, 2003, str. 177–193.
- Heidegger, Maria: Soziale Kommunikationsräume im Spiegel dörflicher Gerichtsquellen Tirols. Überlegungen in geschlechtergeschichtlicher Perspektive. *Kommunikation und Medien in der Frühen Neuzeit* (ur. Johannes Burkhardt in Christine Werkstetter). München: R. Oldenbourg Verlag, 2005, str. 175–199.
- Hernja Masten, Marija: Trg Sv. Lenart in njegova samouprava od druge polovice 17. do začetka 19. stoletja. *Zbornik občine Lenart: Izdano ob 800-letnici prve pismene omembe Lenarta* (ur. Slavko Kramberger). Lenart: Občina, 1996, str. 31–37.
- Hohkamp, Michaela: Grausamkeit blutet – Gerechtigkeit zwackt: Überlegungen zu Grenzziehungen zwischen legitimer und nicht-legitimer Gewalt. *Streitkulturen: Gewalt, Konflikt und Kommunikation in der ländlichen Gesellschaft (16.–19. Jahrhundert)* (ur. Magnus Eriksson in Barbara Krug-Richter). Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 2003, str. 59–79.
- Horvat, Mojca: Fond Trg Lenart v Slovenskih goricah. *Arhivi* 45, 2022, št. 1, str. 137–159.
- Hurl-Eamon, Jennine: *Gender and Petty Violence in London, 1680–1720*. Columbus: The Ohio State University Press, 2005.
- Ilaunig, Ožbolt: *Kronika Sodnije Sv. Lenart*. Lenart, Maribor: Knjižnica, Pokrajinski arhiv Maribor, 2018.
- Jones, Karen: *Gender and Petty Crime in Late Medieval England: The Local Courts in Kent, 1460–1560*. Woodbridge: Boydell Press, 2006.
- Kambič, Marko: Kazenskopravni položaj žensk v zgodnjem novem veku skozi prizmo ljubljanskih Malefičnih svoboščin. *Knjiga, znanje, razum: od protestantizma do razsvetljenstva (1500–1800): prispevki z znanstvenega posveta ob razstavi, 7. in 8. oktober 2020* (ur. Mojca Ferle in Irena Žmuc). Ljubljana: Muzej

- in galerije mesta Ljubljane, Mestni muzej Ljubljana, 2021, str. 36–55.
- Kilday, Anne-Marie: *Women and Violent Crime in Enlightenment Scotland*. London: Boydell & Brewer, 2007.
- King, Peter: *Crime and Law in England, 1750–1840: Remaking Justice from the Margins*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Koropec, Jože: *Mi smo tu: Veliki punt na Slovenskem v letu 1635*. Maribor: Obzorja, 1985.
- Koropec, Jože: Srednjeveški Hrastovec. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 44, 1973, št. 1, str. 47–59.
- Kos, Dušan: *Zgodovina morale 1: Ljubezen in zakonska zveza na Slovenskem med srednjim vekom in meščansko dobo*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612548407>
- Kos, Dušan: *Zgodovina morale 2: Ljubezenske strasti, prevare, nasilje in njihovo kaznovanje na Slovenskem med srednjim vekom in meščansko dobo*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016.
- Košir, Matevž: Čarovniški procesi na Borlu in v Haložah. *Cirkulane: svet Belanov* (ur. Martin Prašnički, Diana Bohak-Sabath, Jernej Golc, Marija Hernja-Masten, Jože Klinc, Branko Majhen, Franc Milošič in Franc Tetičkovič). *Cirkulane: Halo*, 2005, str. 93–107.
- Košir, Matevž: Magija in goljufija ter tovarništvo med Trstom in Gradcem 1732–1734. *Kronika* 43, 1995, št. 1–2, str. 11–18.
- Kounine, Laura: The Witch on Trial: Narratives of Conflict and Community in Early Modern Germany. *Cultures of Conflict Resolution in Early Modern Europe* (ur. Stephen Cummins in Laura Kounine). London, New York: Routledge, 2016, str. 229–254.
- Krug-Richter, Barbara: Von nackten Hummeln und Schandpflastern. Formen und Kontexte von Rauf- und Ehrenhandeln in der westfälischen Gerichtsherrschaft Canstein um 1700. *Streitkulturen: Gewalt, Konflikt und Kommunikation in der ländlichen Gesellschaft (16.–19. Jahrhundert)* (ur. Magnus Eriksson in Barbara Krug-Richter). Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 2003, str. 269–307.
- Kuehn, Thomas: *Law, Family, and Women: Toward a Legal Anthropology of Renaissance Italy*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 1991.
- Lesnick, Daniel R.: Insults and Threats in Medieval Todi. *Journal of Medieval History* 17, 1991, št. 1, str. 71–89.
- Lidman, Satu: *Gender, Violence and Attitudes: Lessons from Early Modern Europe*. New York: Routledge, 2018.
- Makarovič, Gorazd: Sramotilne kazni na Slovenskem. *Etnolog* 21/72, 2011, št. 1, str. 203–241.
- Mihelič, Darja: Odnos oblastnih ustanov do žensk in otrok v srednjeveških mestih severozahodne Istre. *Acta Histriae* 7, 1999, št. 7, str. 329–348.
- Mihelič, Darja: Srednjeveška Pirančanka med zakonodajo in prakso. *Dolga pot pravic žensk: pravna in politična zgodovina žensk na Slovenskem* (ur. Marta Verginella). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, Studia Humanitatis, 2013, str. 61–88.
- Mihelič, Darja: Srednjeveška Tržačanka v ogledalu mestnega statuta. *Etnolog. Nova vrsta (Ljubljana)* 7, 1997, št. 1, str. 87–102.
- Mihelič, Darja: Udeležba žena v kazenskih procesih: (Piran, 1302–1325). *Etnolog. Nova vrsta (Ljubljana)* 11, 2001, št. 1, str. 45–55.
- Mihelič, Darja: Ženska čast v istrskih mestih: (Trst, Koper, Izola, Piran, 14.–15. stoletje). *Acta Histriae* 8, 2000, št. 1, str. 29–40.
- Mlinarič, Jože: Župnija Sv. Lenart do jožefinske dobe. *Zbornik občine Lenart: Izdano ob 800-letnici prve pisane omembe Lenarta* (ur. Slavko Kramberger). Lenart: Občina, 1996, str. 63–71.
- Mohrmann, Ruth-Elisabeth: *Volksleben in Wilster im 16. und 17. Jahrhundert*. Neumünster: Wachholtz Verlag, 1977.
- Muurling, Sanne: *Everyday Crime, Criminal Justice and Gender in Early Modern Bologna*. Leiden, Boston: Brill, 2021.
- Oman, Žiga: Enmities and Peacemaking Among Upper Carniolan Peasants in Early Modernity. *Acta Histriae* 27, 2019, št. 4, str. 673–712. DOI: <https://doi.org/10.19233/AH.2019.29>
- Oman, Žiga: Enmity After the Feud: Violence and Its Control in Inner Austria, 1500–1750. *Acta Histriae* 31, 2023, št. 4, str. 529–586. DOI: <https://doi.org/10.19233/AH.2023.25>
- Oman, Žiga: Law and Emotion: The Lexicon of 'Enmity' in Early Modern Inner Austria. *Austrian History Yearbook* 56, 2025, str. 32–51. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0067237825000189>
- Oman, Žiga: *Maščevanje na Slovenskem v zgodnjem novem veku: sovražnosti in pomiritve na Kranjskem in Štajerskem*. Maribor: Znanstvenoraziskovalni inštitut dr. Franca Kovačiča, 2021.
- Oman, Žiga: Sosedje in sovražniki: reševanje sporov pred ljubljanskim mestnim svetom v zgodnjem novem veku (1521–1671). *Acta Histriae* 30, 2022, št. 4, str. 973–1014. DOI: <https://doi.org/10.19233/AH.2022.38>
- Pohl, Susanne: Uneasy Peace: The Practice of the Stalung Ritual in Zürich, 1400–1525. *Journal of Early Modern History* 7, 2003, št. 1–2, str. 28–54.
- Rizzi, Andrea: Violent Language in Early Fifteenth-Century Italy: The Emotions of Invectives. *Violence and Emotions in Early Modern Europe* (ur. Susan Broomhall in Sarah Finn). London: Routledge, 2016, str. 145–158.
- Rublack, Ulinka: *The Crimes of Women in Early Modern Germany*. Oxford: Clarendon Press, 2007.
- Scheutz, Martin: Zwischen Schlägen und gerichtlichem Ausgleich. Formen der Konfliktaustragung

- in niederösterreichischen Gerichtsakten des 18. Jahrhunderts. *Praktiken des Konfliktaustrags in der Frühen Neuzeit* (ur. Barbara Krug-Richter in Ruth-Elisabeth Mohrmann). Münster: Rhema, 2004, str. 169–186.
- Schmidt-Voges, Inken in Simon, Katharina: Managing Conflicts and Making Peace. *The Routledge History of the Domestic Sphere in Europe: 16th to 19th Century* (ur. Joachim Eibach in Margareth Lanzinger). London, New York: Routledge, 2020, str. 432–457. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429031588>
- Schwerhoff, Gerd: Social Control of Violence, Violence as Social Control: The Case of Early Modern Germany. *Social Control in Europe: 1500–1800* (ur. Herman Roodenburg in Pieter Spierenburg). Columbus: The Ohio State University Press, 2004, str. 220–246.
- Shepard, Alexandra: Worthless Witnesses? Marginal Voices and Women's Legal Agency in Early Modern England. *Journal of British Studies* 58, 2019, št. 4, str. 717–734. DOI: <https://doi.org/10.1017/jbr.2019.85>
- Shoemaker, Robert B.: *Prosecution and Punishment: Petty Crime and the Law in London and Rural Middlesex, c. 1660–1725*. Cambridge, New York, Port Chester, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press, 1991.
- Spierenburg, Pieter: How Violent Were Women? Court Cases in Amsterdam, 1650–1810. *Crime, History & Societies* 1, 1997, št. 1, str. 9–27.
- Strocchia, Sharon: Gender and the Rites of Honour in Italian Renaissance Cities. *Gender and Society in Renaissance Italy* (ur. Judith Brown in Robert Davis). London, New York: Routledge, 2014 [1998], str. 39–60.
- Škrubej, Katja: Položaj žensk v civilnih sporih v okviru gorskih pravnih in patrimonialnih sodišč v 17. in 18. stoletju. *Dolga pot pravic žensk: pravna in politična zgodovina žensk na Slovenskem* (ur. Marta Verginella). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, Studia Humanitatis, 2013, str. 89–116.
- Taylor, Scott K.: Credit, Debt, and Honor in Castile, 1600–1650. *Journal of Early Modern History* 7, 2003, št. 1, str. 8–27.
- Taylor, Scott K.: Women, Honor, and Violence in a Castilian Town, 1600–1650. *The Sixteenth Century Journal* 35, 2004, št. 4, str. 1079–1097.
- Travner, Vladimir: *Kuga na Slovenskem*. Ljubljana: Življenje in svet, 1934.
- Vischer, Georg Matthäus: *Topographia Ducatus Stiriae: izbor*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2006 [1681].
- Walker, Garthine: *Crime, Gender and Social Order in Early Modern England*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Walker, Garthine: Expanding the Boundaries of Female Honour in Early Modern England. *Transactions of the Royal Historical Society* 6, 1996, str. 235–245.
- Wallach Scott, Joan: Gender: A Useful Category of Historical Analysis. *The American Historical Review* 91, 1986, št. 5, str. 1053–1075.
- Wallach Scott, Joan: Unanswered Questions. *The American Historical Review* 113, 2008, št. 5, str. 1422–1429.
- Zadel, Nives: »Ano črešnjo jo je ubil!«: Ženske kot žrtve in storilke kaznivih dejanj na Krasu v 17. stoletju. *Upor, nasilje in preživetje: slovenski in evropski primeri iz srednjega in novega veka* (ur. Aleksander Panjek). Koper: Založba Univerze na Primorskem, 2015, str. 155–179.

SUMMARY

Female Violence and Interpersonal Enmities in the Lenart Market Town Council Registers (1640–1740)

Traditional historiographical perceptions of women in premodern Europe have long focused on their subordination to men. Consequently, their role in private enmities, especially among non-nobles, was generally interpreted as that of victims or sources of conflict. However, they did feel and conduct private enmities, also by resorting to violence, despite patriarchal frameworks, strict gender norms, such as notions of honour, and women's general exclusion from 'masculine' practices of dispute settlement. Although research suggests that women more often resolved their conflicts through out-of-court methods, their participation in the judicial framework was also far from negligible. Based on the analysis of 'everyday' interpersonal violent disputes documented in the registers of the market town council of Lenart v Slovenskih Goricah between 1640 and 1740, this article examines women's roles in enmities in a small urban community. The study of more quotidian conflicts has proved vital not only for understanding 'female' enmities, but also for gaining a more nuanced insight into the societal dynamics and gender roles of the period. Although the role of women in disputes and their settlements was typically distinct from that of men and is often relegated to the background in sources, it should not be considered any less significant in the research on violence. A careful analysis of the sources reveals that women in Lenart were involved in around half (51.5%) of documented violent disputes. Not merely as victims or passive bystanders but also as autonomous agents and even as instigators of violence. Women frequently engaged in verbal conflicts, which always had the propensity to escalate into physical altercations and often did. The perceived 'inappropriateness' or 'unnaturalness'

of violent acts committed by women raises important questions about the complex relationship between the female sex and violence in the past. Contrary to traditional interpretations, women engaged in conflicts not only with other women but also with men. In some cases, they were involved in enmities concerning their husbands, children, or family business, while in others, they pursued their con-

flicts independently. This article contributes to the existing body of research on the long-overlooked role of women in interpersonal violent enmities in premodern societies by challenging the stereotypes of their passivity and providing insight into early modern social dynamics and gender roles.

